

Qala Vêrin(Vatey vêrni)

Merheba Şari Zazay

Ma Çıme umar(amar, amor) hewt dıma, ınka zi Çıme amar heşt vetı. Ino/Ine bênatı dı Turkiya dı u Welat madı xêlek çiko(çıyo) newe bı. Yo het ra Weçınayeyi Mebusun/Wekilê Milletı, het bin ra zi lec/lej devam keno. Turkiya dı hukmato kıhan, newe ra hukmat dewr gırot. Hukmati dıma/pey zi Turkiya Reisi Cumhuriyet xue/xo weçına. Ini rucun/rocan ra hukmat meclis ra qerari “tezkere” vet u wazeni gam/gum berzi ‘ardi Irak’i ser. Hal u weziyeti Turkiya rınd niyo.

Ma redaqşiyonê Çıme’yi, bêadal rahar/ray xuera/xora şını, kumiyê/kamiyê Şari xu/xo ani Zuwan u Çıme’dı, Şari xori u Şar binan ri mesacê serbesti şaweni/erşaweni. Çıme amar 8’dı, xêlek nuştê êsti, her nuşte dı t’am/tum o/u buiyê Tarixê Milletê Zazay esta. Çıme pêserokê têna/tenya çendi merdiman niyo, ayê ma pyorino/pêrino u Şari Zazayano. Zaf cayan dı Zuwan u tarixi Zazayan, yeno inkar kerdış, tayn merdimi xırabi kamiyê Şari maya kay keni u Şari ma keni bueçê/boçê Şari şeriban. Çıme dı, ayi/eyi go kumiyê/kamiyê Şari ma inkar keni u qabul nêkeni, vêrniyê ayin/inan di vindenu u kumiyê/kamiyê Milletê Zazayan anu/uno Zuwan.

Ma etiya ra hona/reyna, roşnber, Mışag(Xebatueğ), Xuerti ma, Sermiyan(Şef) u ayi/eyi ki ma xo ri dûst/dost qebl keni, ma vendeni inan u ardim inan paweni. Wa dinya ‘alem, dost dışmen, pey bihesyo ki, Şari ma têna/tenya niyo, bê Wahar/wayêr/wahêr niyo. Wext, wexti seat u deqayê vinkerdiş niya, dinya ha geyrena u waxt viyeryeno. Ek ma ina dinya dı cûyayış wazeni, ma gun/gereka bêveng nêvinderi u heq u huquqê Şari xo mudafa bikerı . Her kes inê rınd bızuno ki dabarey diligé(idare) Şari ma, her ç, sereya. Ek Şari ma u Zuwani ma vini bi, wext yeno ma zi beni vini. Mari Pêserok lazima, Radio lazima, TV lazima. Ayi/Eyi ambazi ki lehçeciye keni, wa hacetê/aletê çoyi/kesi nêbi u rahar/ray Serbestiyê Şar xo di cay xoe bigiri. Lecê lehçe kerdış veng zuro, dalawereyo.

Wa Serrey 150ınê Zazaki Şari mari bımbarık bo.

Qelemê xo tuj keri, mevinderin nuştisi Zazaki devam bikeré.

Inkê ra wa Rosani Qirbun/Haciyani zi piyorê/pêrê bısılmanan bımbarıkı bu.

ZAZA DİLİ ARAŞTIRMALARININ 150 YILLIK GEÇMİŞİ ÜZERİNE (1857-2007) -I-

Cihat Kar

GİRİŞ

Zaza dilinin kökeninin, günümüzden birkaç bin yıl önceye dayandığı hususunda çeşitli kaynaklarda bilgiler verilmekte ise de, ne yazık ki eski dönemlere ait Zazaca yazılı metinlere sahip değiliz. Zazaca'nın köklü varlığı, ona ait eski yazılı metinlerin de olabileceği ihtimalini güçlendirmektedir. Bir yandan, bu husustaki umudumuzu muhafaza ederken, diğer yandan günün birinde, ilgililerce mahiyeti anlaşılmayarak müzelerin, arşivlerin veya kütüphanelerin depolarına kaldırılan Zazaca el yazmalı eserlere yahut arkeolojik bir kazı neticesinde gün yüzüne çıkmış ya da çıkacak Zazaca antik yazıtlara dair sürpriz bir haberle karşılaşabileceğimiz duygusunu da hep yaşıyoruz.

Mevcut bilgilere göre, Zaza diline ait ilk yazılı metinler, Çarlık Rusyası döneminde, Petersburg Bilimler Akademisi'nce görevlendirilen Peter Ivanoviç Lerch [1828-1884] tarafından derlenmiş olup, 1857-1858 yıllarında neşredilerek bilim dünyasına sunulmuştur. Böylece söz konusu metinler, Zazaca ilk yazılı ürünler olarak, Zaza dili tarihindeki ilk sıraya yerleşmiştir. Zaza dili üzerinde yapılan bilimsel araştırmalar da, anılan tarihten itibaren başlamış olup, günümüze kadar bu alanda kitap, broşür, tez ve makale düzeyinde çok sayıda çalışmanın yapılmış olduğunu biliyoruz.

Bu araştırmada, bugüne kadar Zazaların yerleşik buldukları coğrafi bölgeye giden veya gitmeyen pekçok meraklı kişi (seyyah, arkeolog, diplomat, tarihçi, dilbilimci, asker, memur vs.) tarafından, Zaza diline ilişkin yapılan tespit, yorum, inceleme, derleme ve değerlendirmelerin bir bölümüne kısaca değinerek, Zazaca konusunu irdeleyen çalışmalar hakkında toplu bir bilgi vermeyi amaçladık.

ZAZALARA DAİR BİLGİ VEREN İLK KAYNAKLAR

Tarihsel süreç içerisinde, “Zaza” adını, günümüzden dörtbin yıl geriye götürmek mümkündür. Anadolu ve Mezopotamya coğrafyasında yapılan arkeolojik kazılar neticesinde ortaya çıkarılan Akadça, Aramice, Asurca, Hititçe, İbranice Pehlevice, Urartuca vs. dillerine ait çivi yazılı tabletlerde ve Ahd-i Atîk [Tevrat] metinlerinde “Zaza” adını aynen veya buna benzer şekillerde görebilmekteyiz. Ortaçağ Arap kaynaklarında da keza bu ismin “Zawzan”, “Zuzan”, “Zazan” vb. biçimlerde kaydedildiği bilinmektedir.(1)

Nitekim, tanınmış İngiliz tarihçilerinden W.E.D.Allen, Zazaların Ön Asya [Anadolu ve Mezopotamya]'nın en eski yerli halklarından olduklarını ileri sürerken, bu yöndeki görüşünü şöyle ifade eder:

“Dersimli Zazalar, tamamen, Kürt olmayan yerli unsurları temsil ederler. Bunlar daha eski bir nesle mensupturlar.. Zazalar, Anadolu’nun en ilkel kabilelerindendir.. Tarih boyunca, Dersim mıntıkasındaki Zaza kabileleri, Ön Asya’nın en eski ırk neslini temsil etmektedir.”(2)

Öte yandan, Dersim’in Turısmege [yeni adı: Aktuluk] köyünde bulunduğu ve 13. yüzyıldan kalma olduğu ifade edilen “Secerê Kurêsi” (Kureyş Şeceresi) denilen deri üzerine yazılmış Arapça bir metinde isimleri zikredilen bölgedeki aşiretlerden birinin de “Zaza” adını taşıdığı yönünde kayıtlar mevcuttur.(3)

Türkçe kaynaklarda kavim adı olarak “Zaza” adının ilk kez kullanılmasına, Alevî-Bektaşî edebiyatının kurucusu olarak kabul edilen mutasavvıf ozan Kaygusuz Abdal’ın (1341-1444) bir şiirinde rastlıyoruz.(4) Bundan habersiz olan bazı araştırmacılar, Zaza adını ilk kez Evliya Çelebi’nin (1611-1682) kullandığını belirtmekte iseler de, bu görüşün doğru olmadığı artık anlaşılmıştır.

Evliya Çelebi, 1650’li yıllarda Doğu Anadolu bölgesinin muhtelif kentlerine yaptığı gezilere dair izlenimlerini kaydettiği “Seyahatname” adlı eserinde Zazalardan bahsetmiş ve bölgede konuşulan diller arasında “Zaza lisanı”nı da zikretmiştir. Evliya Çelebi, seyahati esnasında; Siverek, Gerger, Çermik, Çüngüş, Sağman, Çemişgezek, Palu, Çabakçur, Genç, Kulp, Eğil ve Hani gibi Zaza yerleşim birimlerini de ziyaret etmiş, fakat ne yazık ki anılan mıntıkalarda yaşayan halkın dili, inançları, giyimkuşamı ve sosyal yapısı hakkında hiçbir bilgi vermemiştir. (5) Osmanlı dönemine ait birçok resmi belgede de Zazalardan bahsedildiği malumumuzdur.(6)

Avrupa kaynaklarında ise Zazalar hakkındaki ilk bilgiye, Danimarkalı ünlü gezgin Carsten Niebuhr’un [1733-1815] eserinde tesadüf ediyoruz. C.Niebuhr, 1765 yılında Bağdat’tan Musul’a, oradan da Mardin, Diyarbakır ve Urfa vilayetlerine yaptığı seyahatle ilgili gözlemlerini aktardığı kitabında, “Zaza” adını ilk zikreden Avrupalı yazar olmuştur.(7) Daha sonra, 1820 yılında bölgede incelemelerde bulunan ve aynı zamanda bir arkeolog olan Claudius James Rich [1787-1821] de Zazalar hakkında malumat vermiştir.(8)

Ermeni kaynaklarında, örneğin Haçatur Abovyan [1805-1848], Tiflis’te çıkan “Kavkaz” dergisinde 1848 yılında dizi halinde yayınlanan “Kürtler” başlıklı araştırmasının birinci bölümünde Zazalardan sözeder. Ancak Abovyan, Zazaca’ya “lehçe” diyerek onu Kürtçe’ye dahil etme yanılığısına düşer.(9) Ermeni akademisyen Prof.Dr. Garnik Asatrian’a göre; “Abovyan, Zazalar ve Kürtler hakkında bazı notlar dışında hiçbir yazı bırakmamıştır.”(10)

ZAZA DİLİNDEN İLK DERLEMELER

Elimizdeki mevcut materyale göre, Zaza diline dair ilk ciddi derlemeler ve bunların yazılı/basılı eserler haline getirilip belgelenmesi, ilk kez Rus araştırmacı Peter Ivanoviç Lerch tarafından yapılmıştır. Peter Lerch, Petersburg Bilimler Akademisi tarafından kendisine verilen görevle, Osmanlılarla Ruslar arasında yaşanan Kırım Savaşı (1853-1856) sırasında Ruslara esir düşen Osmanlı askerlerinin (Türk, Kürt, Zaza, Arap) tutuklu buldukları Smolensk Eyaleti'nin Roslaw bölgesine giderek, söz konusu tutsaklar arasında bulunan Zaza ve Kürt kökenli şahıslardan, Zazaca ve Kürtçe derlemeler yapar. Peter Lerch'in, Zazaca konusunda yararlandığı tutsaklardan biri de, o dönemde Harput Sancağı'nın Palu kazasına bağlı Kasan köyünden(11) ve Sivan [Siwan/Siwon] isimli Zaza aşiretinden(12) olan Hasan isimli bir şahıstı.

Peter Lerch, tarihsel, dilsel, folklorik, etnografik ve toponomik derlemelerini ilkin Rusça olarak, "Issledovanija ob Iranskix Kurdux i ix predkax severnyx Xaldejax" adı altında üç cilt halinde yayınladı. Birinci kitapta (1856), Türkiye, İran ve Rusya'da yerleşik bulunan Kürtler hakkında genel bilgilere, ikinci kitapta (1857), Zazaca ve Kürtçe (Kurmanji)'ye ilişkin derlenen metinler ve bu metinlerin Rusça çevirilerine, üçüncü kitapta (1858) ise dilbilimsel çalışmalar ile Zazaca ve Kürtçe kelimelerden oluşan sözlük çalışmalarına yer verir.(13) Peter Lerch'in söz konusu kitapları, Rusça baskısının ardından, biraz kısaltılmak suretiyle, aynı dönemde (1857-1858) Almanca olarak da yayınlanır.(14) Ayrıca, Almanca çevirinin tıpkı baskısı, yıllar sonra 1979 yılında APA-Philo-Press tarafından Hollanda'da tekrar yapılır.(15)

Peter Lerch'in, yaptığı derleme çalışmalarına ilişkin olarak anılan kitabında verdiği bilgilerin kısa bir özetine burada yer vermenin yararlı olacağını düşünüyoruz. Peter Lerch, çalışmaları hakkında şunları aktarıyor:

"Roslaw'da, Türkiye'nin Mardin, Cizre, Dersim, Muş, Diyarbakir, Urfa, Birecik, Harput, Malatya, Maden, Arapkir ve Erzurum kentlerinden olan değişik aşiretlere mensup 50 kişi ile karşılaştım. Onların büyük bir bölümü yukarı Fırat ve Dicle nehirleri arasındaki bölgedendiler ve hepsi kendi dilleri [Kürtçe ve Zazaca] dışında Türkçe'nin Anadolu şivesini de konuşuyordular. Bazıları birbuçuk yıl içinde Rusça'yı da anlamaya başlamıştı.

Onlardan derlediğim materyal arasında birçok şarkı/türkü de vardı. Palu'lu Zaza Hasan'ın okuduğu türkülerden biri Kharsan Dağı direnişiyle ilgiliydi. Bazı türküler, aşiretler arasında meydana gelen ve kendisinin de katıldığı kavgaları anlatıyordu. Esirler arasında, Hêni(16)'den Dêmi [Têmi (Key Têmo)] aşiretinden olan, her zaman temiz ve süslü giyinen Ali ['Ely Têmi] isimli bir kişi de bulunuyordu.

Onlar, memleketlerinde hem kendilerine komşu olan hem de uzaklarında bulunan aşiretlerin ve yerleşim yerlerinin isimlerini gayet iyi biliyorlardı. Zaza Hasan, kendi aşireti olan Sivan aşiretine ait 34 köyün ismini bana verdi. Buna benzer bilgileri diğer şahıslardan da aldım.

Onlar, kendi geçmişleri ve sülaleleri hakkında da iyi bilgilere sahiptiler. Örneğin Hasan, kendi ailesinin şeceresini iyi biliyordu ve 18 atasının/dedesinin ismini sayabiliyordu.

Hasan bana guguk (pepuk, keku, goin/gohin) kuşunun hikâyesinin hepsini Zazaca olarak anlattı. Ona göre bu kuş önceden bir kız iken, kardeşinin üvey annesi tarafından öldürülmesinden sonra, kendisini kuş yapması için Allah'a yalvarmış ve kuşa dönüşmüştü.

Roslaw'da farklı kişilerle karşılaşınca, onların ana dillerini öğrenmek için çabaladım. Kısa bir süre içinde onların arasında iki farklı lehçenin [dilin] konuşulduğunu öğrendim. Onlar, bunlardan birine Kurmanci diğerine Zaza diyorlardı. Önce tek tek Türkçe kelimelerin yardımıyla her iki lehçeyi öğrenmeye çalıştım.

Yukarıda sözünü ettiğim Hasan'ın ağzından birçok derleme yaptım. O Sivan aşiretinin, Palu'ya yakın olan Kasan köyünden gerçek bir Zaza'ydı ve Kurmanci de biliyordu. Epeyce de türkü söyledi. Onun anlatımıyla, Palu Miri [emiri] Awdullah Beg ile Harput Paşası arasındaki kavgayı, Römi aşiretinin reisinin kızının romantik/trajik yaşamı ve Awdullah Beg'in Rumeli'ne sürgün edilmesinden sonraki durumunu yazdım.

Zazaca ile ilgili ana bilgi kaynağım bu Hasan'dı. O bana kendisinin de katıldığı üç tane şiddetli savaşı, iki masal ve gohin kuşunun efsanesini anlattı.

Halk türküleri için üç kişiden yararlandım. Birincisi sıkça sözünü ettiğim bu Hasan'dı. Hasan sürekli Zazaca fazla türkü olmadığını iddia ediyordu. Fakat kendisi bana 8 tane Zazaca türkü verdi. Türküler için başka bir zengin kaynağım da bana 15 türkü okuyan ve yazdırtan Semsat[Samsat]'lı, tatlı dilli Mehmed idi. İki tane türkü de Hêni [Hani]'deki Dêmi [Têmi] aşiretinden olan Ali'den [Ely Têmi] aldım. Bana verilen bilgilere göre, Zazaca, Muş çevresinde, Palu'da, çok sayıda Tuzik [Duzik, Dujik] aşiretleri arasında ve Dümbeli aşiretinde konuşuluyor. Dümbeliler Palu'nun kuzeyinde yaşıyorlar. Abowian [Haçatur Abovyan] (Kavkaz, 1848, No. 46, s.164), Zaza'ların dağılımı konusunda benimle hemfikirdir.

Kurmanci konuşanlardan, değişik kentlerden gelenlerin konuşma formlarında bazı farklılıklar dikkatimi çekti. Aslında bu farklılık daha çok Dicle'nin kuzeyi ve güneyindeki aşiretler arasındaydı. Ancak bu farklılık o insanların birbirleriyle

anlaşamayacakları kadar büyük değildi. Fakat Zazaca’da, Kurmanci’den çok farklı kelimeler vardı.”(17)

Peter Lerch, konuştuğu şahıslardan ve derlediği metinler üzerinde bizzat yaptığı incelemelerden Zazaca’nın Kürtçe (Kurmanci)’den farklı olduğunu tespit etmiş olmasına rağmen, herhalde kendisinden önce yazılmış olan bazı eserlerde Zazaların “Kürt” olarak gösterilmiş olmasının etkisinde kalmış olacak ki, Zazaca konusunda kesin bir yargıya varamıyor. Öte yandan, Peter Lerch, Zazalardan ve Zazaca’dan bahsetmeyen Bitlisli Şeref Han’ın, “Şerefname” (yazılışı: 1597) adlı eserinde Kürtçe’yi dört lehçeye [Kurmanc, Lor, Kelhur, Goran] ayırdığından (18) da haberdardır. Bu nedenle Peter Lerch, farklılığını tespit ettiği Zazaca’nın da “belki, beşinci bir lehçe olarak kabul edilebileceğini” belirtmek suretiyle, bir öneride bulunuyor.

Kasan’lı Zaza Hasan’dan, Zazaca olarak Nêrib(19), Sivan(20) ve Hêni [Hani] mntıklarındaki aşiretler arasında yaşanan kavgalara dair malumat ile Zaza bölgesi hakkında folklorik, etnografik ve toponomik bilgiler kaydeden Peter Lerch, topladığı Zazaca metinler, cümleler ve kelimelerden hareketle, ilk “Zazaca Gramer” çalışmasını da hazırlar, ancak bu gramer her nedense yayımlanmaz. Peter Lerch tarafından derlenen Zazaca metinlerde geçen kelimeleri içeren 23 sayfalık bir çalışma ise, “Zazaca-Rusça Sözlük” olarak, anılan kitabın üçüncü cildinde (s.85-108) yer alır. Bahsekonu çalışmaya, kitabın 1858’de yapılan Almanca baskısının ikinci cildinde de (s.191-214) “Zazaca-Almanca Sözlük” şeklinde yer verilir.

Alman dilbilimci Karl Hadank, 1932 yılında, Peter Lerch’in çalışmalarına ilişkin olarak şu değerlendirmeyi yapar:

“Almanca baskısının birinci cildi (1857), Rusça aslının biraz kısaltılmışıdır. Bu ciltte Kürtler üzerine yazılan kitap ve makalelere ilişkin bir kaynakça ve ayrıca Lerch’in Zazaları da içinde saydığı Kürt aşiretlerinin bir etnografyası bulunmaktadır. Lerch, metinleri, çevirileriyle ve sözlüğüyle birlikte sunar. Bu arada bir Zaza Grameri’nin de haberini verir ama bu gramer bir türlü yayınlanmaz. Zazaca’ya ilk girişin getirdiği zorluğu düşünerek, özellikle çevirilerde kimi hatalar yapmış olmasını yadırgamamak gerekir. Metinlerden sözcük seçimi de sağlıklı bir şekilde yapılamamıştır. Buna rağmen ‘Forschungen’, o zamanlar için önemli bir çalışmadır ve bu nedenle de Lerch, İranistiğin öncülerinden sayılmaktadır.”(21)

Peter Lerch, yukarıda da değindiğimiz gibi, kendisinden önceki bazı yazarların veya gezginlerin hiçbir ciddi araştırma yapma gereğini duymadan kullandıkları “Zaza lehçesi” terimini tekrarlamakla birlikte, yaptığı şu tespit, hakikati gayet net olarak ortaya koymaktadır: “Zazaca, Kurmanci [Kürtçe] konuşanlar için, tek tek sözcüklere varıncaya kadar, anlaşılmaz olarak kalmaktadır.”(22)

ZAZA DİLİNE DAİR DİĞER ARAŞTIRMALAR

Robert Gordon Latham isimli bir başka araştırmacının, Zaza dilinin gramer yapısını ve sözcük hazinesini konu alan tetkiki, 1860 yılında yayınlanmıştır.(23)

Alman araştırmacı Wilhelm Strecker, “Mundart Der Duzik in Dersim” isimli çalışmasında, “Kuseldşan” şeklinde kaydettiği ve değişik kaynaklarda “Kozlıçan”, “Koozichan”, “Kuzihçan” biçiminde de yazılan Dersim’in eski adı Kuziçan olan Pülümür yöresinde konuşulan Zazaca’nın ağızlarından derlediği notlara yer vermiştir. Karl Hadank, “söz konusu notların, Peter Lerch’in topladığı zengin malzemeyle karşılaştırılınca fazla önemli olmadığı ve aynı titizlikle toplanmadığı” görüşündedir. Dersim’de yedi Zaza şivesinin bulunduğunu kaydeden W.Strecker’in Pülümür Zazacasına ilişkin notları, Dr. Otto Blau tarafından 1862 yılında yayınlanmıştır.(24)

Avusturyalı dilbilimci Friedrich Müler [1843-1898], Zaza dili üzerine geniş çaplı bir araştırma yapmamış olmakla birlikte, Peter Lerch’in Zazaca’nın Palu-Cabakçur şivelerinden derlediği metinler üzerinde yaptığı incelemenin neticesini, 1864 yılında Viyana’da, “Zaza Dialect der Kurdensprache” adı altında yayınlamıştır.(25) F.Müller, söz konusu kitabında, Zazaca’nın gramerinin bir tasarımını sunmuştur. F.Müller’in, Zazaca’yı “lehçe” kategorisinde tanımlaması, onun, Peter Lerch’in bu konudaki kuşkulu görüşünün etkisinde kaldığı izlenimini vermektedir. Buna rağmen F.Müller, anılan çalışmasında, Zazaca’nın birçok temel noktalarda Kurmanci’den tamamiyle ayrıldığını ifade etmiş ve Zazaca’nın kendine özgü nominal yapısına dikkati çekmiştir. Karl Hadank ise, F.Müller’in değindiği söz konusu yapının, aslında Zazaca’yı komşusu olan Kürtçe’den ayırdığı yönündeki görüşünü dile getirmiştir. (26)

İngiltere’nin Erzurum Konsolosu James G. Taylor, 05 Ağustos-09 Eylül 1866 tarihleri arasında Dersim, Harput, Erzincan ve Sivas’ın muhtelif yörelerinde yaptığı inceleme sonucunda, Kızılbaş Zaza aşiretleri ve bölgeye ilişkin önemli bilgiler toplamakla beraber, Zaza dili hakkında herhangi bir derleme yaptığından söz etmez.(27)

Bazı Ermeni belgeleri/kaynaklarında ise, Zazaların Kürtlerden ayrı bir halk oldukları net bir şekilde ifade ediliyor. 1878 yılında Berlin’de düzenlenen Berlin Konferansı’na, “Osmanlı Ermenileri Temsilciler Heyeti, Baş Episkopos Hrimyan [eski Ermeni Patriği] ve Horen Narbey [Beşiktaş Baş Episkoposu]” imzaları ile 25 Haziran 1878 tarihinde, “Osmanlı Ermenistanı” için bir proje sunulmuş, projeye ekli olarak bir de “Osmanlı Ermenistanı”nın etnik durumunu ve nüfusunu gösteren istatistiki bilgiler verilmiştir. Projede, “Nüfusun Çeşitli Irklara Göre Taksimi” başlığının altında, bölgede yerleşik buldukları bildirilen ırkların isimleri şöyle sıralanmıştır: 1. Ermeni, 2. Türk, 3. Göçebe Kürt, 4. Özel dilleri olan Zazalar, 5.

Güneşe tapan, büyük kısmı göçebe Yezidiler, 6. Göçebe Çingeneler, 7. Rum ve Yahudi, 8. Asuri. Aynı proje kapsamındaki bir başka çizelgede de, bölgedeki etnik yapı; “Ermeni, Türk, Kürt, Rum, Asuri, Zaza, Yezidi” şeklinde verilmiştir.(28) Burada, Kürt’ten ayrı olarak “özel dilleri olan Zazalar”dan sözedilmesi önemli bir tespittir. Bu husus, Ermeni temsilcilerinin, Zazaca’nın Kürtçe’den ayrı bir dil özelliği taşıdığına bilincinde olduklarını gösteriyor.

Erzurum’da, 1848-1866 yılları arasında Rus Konsolosu olarak görev yapan Polonya kökenli Aleksander Jaba [1801-1894], bölgede kaldığı süre zarfında, Zazaca ve Kürtçe [Kurmanci] dillerinden bazı derlemeler yapmıştır. Zazaca’yı Kürtçe içinde gösterme yanılığısına düşen A.Jaba’nın, daha sonra Alman doğubilimcilerinden M. Ferdinand Justi [1837-1907] ile birlikte hazırladığı ve yaklaşık olarak 15.000 kelimeyi ihtiva eden “Kürtçe-Fransızca Sözlük”, 1879 yılında neşredilmiştir.(29) Bahsekonu sözlük, aynı zamanda etimolojik bir deneme niteliğindedir. Kitapta, Kürtçe’deki her kelimenin hangi dilden geldiği, o dilin isminin baş harfi/harfleri ile (Arapça ise “Ar”, Ermenice ise “Arm”, Türkçe ise “T”, Farsça ise P [Persçe] şeklinde) gösterilmiştir. Söz konusu eserde, Zazaca’dan alınan pekçok kelimenin yanına da “Zaza” ibaresinin konulduğu görülmüştür. Kitabın incelenmesi sırasında, örneğin, “A” [elif] harfi ile başlayan sözcüklerden 54 tanesinin yanına “Zaza” ibaresinin yazılmış olduğu müşahede edilmiştir.

M. Ferdinand Justi, 1880 yılında neşredilen “Kurdische Gramatik” isimli kitabında, Bitlisli Şeref Han’ın “Şerefname” adlı eserinde Kürtleri dört kola ayırmasına değinir ve tıpkı Peter Lerch gibi, o da “Zazaca konuşanları Kürtlerin beşinci dalı olarak saymak gereklidir” diyerek, Zazaların orijinine ilişkin süregelen hataya düşmekten kendini alıkoyamamıştır.(30)

Wilhelm Tomaschek, 1887 yılında Gruber ve Ersch tarafından yayınlanan “Allgemeine Encyclopadie”de yer alan makalesinde, Zazaca ile Kürtçe (Kurmanci) arasında önemli farklılıklar bulunduğunu ve bu durumun her iki dili birbirinden ayırdığına dikkati çekmiştir.(31)

Almanya’nın Leipzig ve Tübingen üniversiteleri adına, 19. yüzyılın ikinci yarısında birkaç kez Ortadoğu ülkelerinde dil ve folklorik araştırmalar yapan Albert Socin [1844-1899], “Grundriss der Iranischen Philologie” isimli eserde yer alan incelemesinde, Zazaca üzerinde detaylı bir şekilde durmamakla birlikte, sadece “Zazaların Kurmanci’den ayrı bir lehçe konuştuklarını” belirtmekle yetinmiştir.(32)

Berlin Üniversitesi adına, 19. yüzyılın ikinci yarısında Doğu Anadolu, Suriye ve Irak’ta incelemelerde bulunan Eduard Sachau [1845-1930], Zaza dili üzerine araştırmalar yapmış, materyal toplamış, fakat Zaza gramerinin hususiyetlerine nüfuz edememiştir.(33)

19. yüzyılın sonlarına dek, Zaza dili hakkında ciddi bir bilimsel inceleme yapma gereğini duymayan, daha ziyade Peter Lerch'in Zazaca'ya dair ortaya attığı "lehçe" teorisinden esinlendikleri anlaşılan bazı yazarların, kitap veya makalelerinde mezkur iddiayı tekrarlamak suretiyle aynı yanılgıya düştükleri, bu hatalı tutumun anılan süreçte adeta bir moda haline geldiği ve nedense düzeltilme cihetine gidilmeden sürdürüle geldiği görülmüştür.

Günümüzün Ermeni bilim adamlarından Prof.Dr. Garnik Asatrian'ın, bahse konu yazarların Zaza diline ilişkin önyargıları konusundaki değerlendirmesi şöyle:

"19. yüzyılda yaşayan bazı yazarlar, Zazalar hakkında yeterli bilgiye sahip değillerdi. İnanolojinin o zamanki düzeyi de, konuya daha ciddi yaklaşma olanağı vermiyordu. Bu nedenle de adı geçen kişiler, Zazalar ve Guranilerin Kürtlerin bir kanadı olmadıkları yolunda ciddi savlar ileri süremezlerdi. Örneğin, Zazaca üzerine tek kelime bile yazmayan Haçatur Abovyan, ya da "Kürtçe-Fransızca Sözlük"ün yazarı ve Rusya'nın Erzurum Konsolosu A[leksander] Jaba, bu konuda nasıl ciddi bir söz söyleyebilirlerdi? Aynı sav, W[ilhelm] Strecker ve F[erdinand] Justi için de geçerlidir."(34) G.Asatrian'ın tespiti gayet yerindedir ve buna biz de iştirak ediyoruz.

Osmanlı Yönetimi'nin üst düzey görevlilerinden Mehmed Arif Bey, 1874 yılında Dersim'e yaptığı seyahatin ardından, Dersim ahalisinin Kürt olup olmadığı konusunda kuşkuya düşmüştür. Nitekim daha sonra kaleme aldığı "Binbir Hadis-i Şerif" adlı kitabında, Dersim Kızılbaşlığı hakkında bazı bilgilere yer vermesinin yanı sıra, Dersim'de konuşulan dilin de Zazaca olduğunu kaydetmiştir.(35)

Öte yandan, "Salname-i Vilayet-i Diyarbekir" isimli eserin 1301 [1885] tarihi itibarıyla yapılan baskılarında; "Diyarbekir vilayeti dahilinde Türk, Arap, Kürd, Ermeni, Süryani, Zaza lisanlarının müsta'mel olduğu [kullanıldığı]" belirtilirken, "Ergani Madeni kasabası, Çermik, Palu, Siverek kazaları ve 7 müdürlük merkezi ile 26 nahiyeyi teşkil eden livada Türkçe, Kürdçe, Zazaca lisanlarının konuşulduğu"(36) hususuna yer verilmiştir. Burada, Kürt ve Zaza'nın birbirine karıştırılmadığı, dillerinin de "lehçe-şive" değil, LİSAN (dil) olarak ayrı ayrı kaydedildiği çok net bir şekilde görülmektedir.

ZAZACA İLK MÜSTAKİL ESERİN YAZILIŞI

Zazaca'nın herhangi bir dilin lehçesi veya şivesi değil, müstakil bir dil/lisan olduğu gerçeği, Zaza din bilgini ve şairi Lice'li Mela Ehmedi Xasi'nin [1867-1951] Diyarbekir'de 1899 yılında Zazaca olarak yayınladığı ve Peygamberimiz Hazreti Muhammed'in yaşamını konu alan "Mewlid-i Nebi" [Peygamberin Doğuşu] isimli kitabı ile perçinlenir. 16.5 x 24.5 ebatında ve 14 bölümden oluşan 29 sayfalık

Zazaca manzum eserdeki beyit sayısı 366'dır. Eserin sonunda, düzyazı ile Zazaca kısa bir bölüm de yer almaktadır. Kitabın birinci sayfasındaki Türkçe kısa açıklamada ve son sayfasındaki Arapça bir beyitte, eserin "Zaza Lisanı" (Zaza dili) ile yazıldığı belirtilmiştir.(37)

Xasi'nin ve eserinin adı ve şöhreti, Mewlid'in yayınından itibaren Zaza halkı arasında dalga dalga yayılmaya ve anılmaya başlar. O gün bugündür, Zazalar arasında; doğum, sünnet, adak, düğün, ölüm üzerine veya hac dönüşü ya da başka bir nedenle, hayır için verilen yemeklerde, davetlilere Zazaca Mewlid'in mollalarca ve makamla okunması gelenek haline gelmiştir. Yine Zazalar arasında -özellikle köylerde- Kur'an-ı Kerim'i hatmeden/bitiren çocukların okudukları ve ezberledikleri ikinci dinsel kitabın, Xasi'nin "Mewlid-i Nebi"si olduğunu da belirtelim.(38) Xasi'nin eseri, günümüzde de yaşlı Zazalar arasında adeta mukaddes bir kitap hükmündedir.

Xasi'nin, Zazaca Mewlid kitabını yazmasının ilginç bir hikayesi vardır. Kürt yazar Musa Anter, anılarında, bu hususla ilgili olarak şunları kaydediyor: "Bir gün Kurmanc Kürt şeyhler [Xasi'ye] demişler ki, 'Zazalar nedir ki? Düşün, Ehmedê Xanî, Melayê Cizîrî, Feqiyê Teyran'ı bir yana bıraksak da, Melayê Batê gibi, içinizde bir mevlit yazacak kimse dahi olmamıştır.' Mele Hassê [Xasi] şaka olarak yapılan bu tarizi bahane ederek, 'Vallahi ben Zazaca bir mevlit yazmadan bu evden çıkmayacağım' demiş, bir hafta içinde de bugün elimizdeki Zazaca mevlidi yazmıştır."(39)

Buna benzer bir rivayet, bir başka kaynakta da şöyle aktarılır: "Bazı Kürt hocalar, kendileri [Xasi] ile şakalaşarak, 'Siz Zazaların bir tek kültürel birikiminiz var mı? Yok. Halbuki bizim sayısız eserlerimiz var' dediklerinde, Seyda [Xasi] üzülür ve 'bekleyin size göstereceğim' der. Bir Cuma günü Cuma namazından sonra evine kapanır yazmaya başlar, diğer Cuma günü namazdan evvel bitirip evden çıkar, alimlere giderek, 'alın size Zaza edebiyatının küçük bir nümunesi' der, yazdığı mevlidi gösterir. Mevlidi inceleyen ulema hayretler içinde kalır, kendilerini tebrik ederler."(40)

Xasi'nin, Mewlid'in dışında Zazaca şiirlerinin de olduğunu belirtelim. Xasi, Zazaca'nın herhangi bir dilin lehçesi/şivesi değil, bilakis müstakil bir dil olduğunu çeşitli vesilelerle dile getirmiştir. Örneğin, Xasi'nin Osmanlı makamlarına kendi el yazısı ile kaleme alıp gönderdiği bir belgede yer alan; "Arapça, Türkçe, Kürdçe, Zazaca tekellüm ve ketebet [konuşup yazma] ederim" (41) şeklindeki beyanı da bunun bir kanıtıdır. Bu ayrıntı, Osmanlı döneminin Zaza aydınlarında, Arap, Türk, Kürt kimliklerine karşı, ayrı bir "Zaza kimliği" bilincinin mevcudiyetine delalet etmektedir.(42)

(devam edecek)

Dipnotları:

-
- (1) H.Şelic, Zaza Gerçeği, Dicle-Fırat Yayınları, Münih 1988, s.11-15; H.Şelic, “Doğu Anadolu’nun Etnik Yapısı ve Zazalar”, Raştiye (Zaza Dili ve Kültürü Dergisi), Amor/Sayı: 7 (Fransa 1992), s. 6.
 - (2) W.E.D. Allen & Paul Paulovich Muratoff, Caucasian Battlefields: A History of the wars on the Turco-Caucasian Border 1828-1921, Cambridge University Press, Cambridge/İngiltere 1953, XXII+614 s.; Türkçe basım: Kafkas Harekâtı, 1829-1921 Türk-Kafkas Sınırındaki Harplerin Tarihi, Gnkur. Basımevi, Ankara 1966, XVIII+ 525 s. [bkz. s.14, 385].
 - (3) Zılfı Selcan, Zaza Milli Meselesi Hakkında, Zaza Kültürü Yayınları, Ankara 1994, s. 8.
 - (4) Cihat Kar, “Zaza Adı ve Kaygusuz Abdal”, Piya (Zaza Dili ve Kültürü Dergisi), Amor/Sayı: 4 (Payızopeyên 1988), s. 20-23.
 - (5) Evliya Çelebi, Seyahatname, İstanbul 1314 [1898], Cilt:3, s.232, Cilt:4, s.74, 145; Yeni Baskı, Üçdal Neşriyat, Cilt: 3-4, İstanbul 1976, s.869, 873, 1152, 1203; ayrıca bkz. Hayri Başbuğ, Zaza ve Kurmanclar, Ankara 1984, s.59-62.
 - (6) Filit Siwonıç, “Osmanlı Döneminde Zaza Kimliği”, Çıme (Zaza Dili ve Kültürü Dergisi), Amor/Sayı: 3 (Amnan-Payız 2005), s.22-25.
 - (7) Carsten Niebuhr, Reisebeschreibungen nach Arabien und Anderen Umliegenden Landern 1761-1767 [Arabistan ve Civar Ülkelere Gezi Notları], Cilt: 2, Kopenhagen 1778, s. 417.
 - (8) Claudius James Rich, Narrative of a Residence in Koordistan [Kürdistan’da Kaldığım Sürenin Hikayesi], Cilt:1, London 1836, s.376.
 - (9) Haçatur Abovyan, “Kurdy” [Kürtler], Kavkaz, No: 46 (Tiflis, 15.11.1848), s. 164.
 - (10) Garnik Asatrian, “Zaza Dilinin İran Dilleri Sistemindeki Yeri”, Raştiye (Zaza Dili ve Kültürü Dergisi), Amor/Sayı: 7 (Fransa 1992), s. 13.
 - (11) Kasan köyü: Palu’nun Sivan [Servi] nahiyesinin bir köyü iken, 1940’larda nahiyenin tüm köyleriyle birlikte Bingöl’ün Genc ilçesine bağlanmıştır. 1950 yılı istatistiklerine göre 345 kişilik bir nüfusa sahip olan Kasan köyünün adı, 1960 yılında “Günkondu” şeklinde değiştirilmiştir. (bkz. Türkiye Ansiklopedisi, Ankara 1956, Cilt: 2, s.379; Köylerimiz, Ankara 1982, s.708).
 - (12) Sivan [Siwan/Siwon] aşireti: Günümüzde Bingöl’ün Genc ilçesi sınırları dahilinde, 33 köy ve 86 mezrayı kapsayan Siwon [Sivan/Siwan] mıntukasında yerleşiktir. (bkz. Hayri Başbuğ, adı geçen eser, s.26). Bölge halihazırda Servi [Sêrbey] beldesini teşkil etmektedir. 1990 sayımına göre, beldenin geneli 11.891, merkezi (Servi) ise 2.858 nüfusludur. (bkz. Büyük Larousse Ans., Cilt: 20, s.10400).
 - (13) Peter [Ivanoviç] Lerch, Issledovanija ob Iranskix Kurdux i ix predkax severnyx Xaldejax [İran Kürtleri ve Onların Ataları Olan Kuzey Kaldeliler Üzerine İncelemeler], 3 cilt, Saint Petersburg 1856-1858, Prodaetsa u kommissionerov Imp. Akademii Nauk I.Glazunova, Cilt: I, 1856, VII+121 s.; Cilt: II, 1857, VI+139 s.; Cilt: III, 1858, XXXVII+113 s. [Ruşça].
 - (14) Peter Lerch, Forschungen über die Kurden und die Iranischen Nord-Chaldaer, Saint Petersburg 1857-1858, Eggers+Co., Buchdruckerei der Kaiserlichen Akademie der Wissenschaften, Cilt: I, XII+XXX+104 s.; Cilt: II, 6+225 s.; Cilt: III, 124 s. [Almanca].
 - (15) Peter Lerch, Forschungen über die Kurden und die Iranischen Nord-Chaldaer. Kurdische Texte; Kurdische Glossare für die Kurmanji- und Zaza-Mundarten, Saint-Petersburg 1857-1858, APA (Academic Publishers Asociatie)-Philo-Press, 3 cilt, Amsterdam/ Hollanda 1979 [Almanca].
 - (16) Hêni: Diyarbakır’a bağlı Hani ilçesi.
 - (17) Peter Lerch, adı geçen eser [Almanca], Cilt: I, s. VII-XXX.
 - (18) Şeref Han, Şerefname/Kürt Tarihi (Arapça’dan Çev. M.Emin Bozarslan), Yöntem Yayınları, İstanbul 1975, s.22.
 - (19) Nêrib: Diyarbakır’ın Hani ilçesine bağlı yedi köyde yerleşik bulunan Zaza aşireti. Nêrib aşiretinin ismiyle anılan söz konusu köyler şunlardır: Nêribi Ağan [Kuyular], Nêribi Cimsat [?], Nêribi Çulagan [Abacılar], Nêribi ‘Eliyan [Atıcı], Nêribi Melikan [Bozok], Nêribi Topalan [Topçular], Nêribi Wusıfan [Çukur] (bkz. Şevket Beysanoğlu, Diyarbakır Coğrafyası, Diyarbakır Tanıtma Derneği Neşriyatı, İstanbul 1962, s.52; Diyarbakır 1973 İl Yıllığı, Ankara 1973, s.19).
 - (20) Sivan: Bkz. 12 no’lu dipnot.

- (21) Karl Hadank, Mundarten der Zaza Hauptsächlich aus Siwerek und Kor, Verlag Der Preussischen Akademie Der Wissenschaften, Berlin 1932, XIII+398 s.; ayrıca bkz. Karl Hadank, Zazalar ve Zaza Dili, (Almanca'dan Çev. Erol Sever), Zaza Kültürü Yayınları, Ankara 1994, s.19.
- (22) Peter Lerch, a.g.e., [Almanca], Cilt: I, s. XXII.
- (23) Robert Gordon Latham, On a Zaza Vocabulary, Opuscul, Essys Chiefly philological and ethnographical, (Williams and Norgat), London, Edinburg, Leipzig, 1860, s.242-244.
- (24) Otto Blau [Ernst Otto Friedrich Hermann Blau], "Nachrichten über Kurdische Stämme; Blumenlese aus Ni'metullah Shirwanî's Reisegarten; Mitteilungen über die Dushik-Kurden", Zeitschrift der Deutschen Morgenlandischen Gesellschaft, Bd. 16, Leipzig 1862, s. 607-627.
- (25) Friedrich Müller, "Beiträge zur Kenntnis der neupersischen Dialekte. Teil III: "Zaza Dialekt der Kurdensprache", Sitzungsberichte der Kaiserlichen Akademie der Wissenschaften, Nr. 48 (Wien 1864), s. 227245'den ayrı basım: Zaza-Dialekt der Kurdensprache, (Beiträge zur Kenntnis der neupersischen Dialekte, Laut und Formenlehre, Sitzungsberichte der Kaiserlichen Akademie der Wissenschaften), Wien 1865, 21 s.
- (26) Karl Hadank, Zazalar ve Zaza Dili, s. 28.
- (27) James G. Taylor, "Journal of a tour in Armenia, Kurdistan and upper Mesopotamia with notes of researches in the Deyrsim Dagh in 1866", Journal of the Royal Geographical Society, Cilt: XXXVIII (London 1868), s. 281-361.
- (28) Armenia Gazetesi, Sayı: 3, İstanbul 1890; Esat Uras, Tarihte Ermeniler ve Ermeni Meselesi, Ankara 1950, s.230-231; bkz. H.Şelıc, "Doğu Anadolu'nun Etnik Yapısı ve Zazalar", s.6.
- (29) M.Auguste [Aleksander] Jaba & M.Ferdinand Justi, Dictionnaire Kurde-Français [Kürtçe-Fransızca Sözlük], 1.Baskı, Publié par ordre de l'Academie impérial des sciences [İmparatorluk Bilimler Akademisi Matbaası], Saint-Petersburg 1879, XVII+463 s.; 2.Baskı, Reprint durch Biblio-Verlag, Osnabrück 1975.
- (30) M.Ferdinand Justi, Kurdische Grammatik, Commissionare der Kaiserlichen Akademie der Wissenschaften; Eggers+Co.,+J.Glasunow, Saint Petersburg 1880, XXXIV+256 s.[bkz. s. XXV].
- (31) Wilhelm Tomaschek, "Kürdistan", Allgemeine Encyclopadie der Wissenschaften und Künste von Ersch und Gruber, Section II, H-N, 4.Teil, Leipzig 1887, s.338.
- (32) Albert Socin, "Die Sprache der Kurden", Grundriss der Iranischen Philologie, Wilhelm Geiger & E.Kuhn, Cilt: I, Strassburg 1898, s.250.
- (33) Eduard Sachau, Reise in Syrien und Mesopotamien [Suriye ve Mezopotamya'da Yolculuk], Leipzig 1883, 487 s.; Eduard Sachau, Am Euphrat und Tigris 1897-1898 [Fırat ve Dicle Üzerine], Leipzig 1900, 160 s.; Nazmi Sevgen, Zazalar, Zaza Kültürü Yayınları, Ankara 1994, s.16; H.Şelıc, Zaza Gerçeği, s.19.
- (34) Garnik Asatrian, adı geçen makale, s. 13, 16.
- (35) Mehmed Arif, Binbir Hadis-i Şerif Şerhi, 2.Baskı, Bulak Matbaası, Kahire 1325 [1909], s. 406 vd.
- (36) Diyarbakır Salnameleri, 1286-1323 [1869-1905], 5 cilt, Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi Yayınları, İstanbul 1999; Cilt:3, s.245, 345; Cilt:4, s.66, 165, 270, 362; Cilt:5, s.84.
- (37) Mela Ehmedi Xasi, Mewlid-i Nebiyyi'l-Qureyşi, 1.Baskı, Litografya Matbaası, Diyarbakır 1899, 29 s.; 2.Baskı, "Mewlîdê Nebî" (Latin harfleriyle), Hêvi Dergisi, Sayı: 4 (Paris, Eylül 1985), s.75-97; 3.Baskı, Mewlûdê Nebî (Arap harflerinden Latin harflerine çeviren: Mihani), Fırat Yayınları, İstanbul 1994, 54 s.; 4.Baskı, Mewlidu'n-Nebiyyi'l-Qureyşiyi (Arap harflerinden Latin harflerine çeviren: Mela Muhammed Kavarî [Mehmet Gonden]), Diyarbakır 2005, 68 s.
- (38) Filit Siwonic, "Büyük Zaza Şairi Xasi ve Eserine Yönelik bir Saygısızlığın Teşhiri", Piya (Zaza Dili ve Kültürü Dergisi), Amor/Sayı: 13 (Payızopeyên 1990), s.5-6.
- (39) Musa Anter, Hatıralarım, Avesta Yayınları, İstanbul 2000, s. 177-178.
- (40) M.Şefik Korkusuz, Tezkire-i Meşayih-i Amid, Diyarbakır Velileri, I-II, Kent Yayınları, İstanbul 2004, s. 64.
- (41) Xasi'nin el yazısı ile yazdığı belge/dilekçenin sureti, özel arşivimizdedir.
- (42) Filit Siwonic, "Osmanlı Döneminde Zaza Kimliği", Çime (Zaza Dili ve Kültürü Dergisi), Amor/Sayı: 3 (Anman-Payız 2005), s.25.

Düden

Roşna Feradi

Hetta tehcir nêrona bı, heme çı ca'd bı. Êrmeniyan u Zazayan têmeıyan dı heyıat ramıtê. Hım Êrmeni yê kı sukan dı, hım zi ê yê kı dewan dı emmır kerdê, bolê cı karê kı huner wazenê inan sero gurweyayê ew Zazayan a weş ilaqe ronayê. Mahla ya Saraya ê Çêrmug u banê Şankuşê kıhani mirasê Êrmeniyan dê a mıntıqa yê ew hewna himan dê pêtan sero vınderde yê.

Zeneatkarê Êrmeni hırg dew da Zazayan dı illa kı biyê. Zazayan a kerwayın kerdê; dostey ronayê, pê ya weş dayê gurotê. Miyabên dê cı dı bê teşqeıle dê hırgrozan mıneqeşe peyda nêbiyê. Duzanê Êrmeniyan serra 1915'i dı xerıpiya. A ser Duwêla Osmani Êrmeniya rê tehciro mecburi ard. Dıma, rozê, nışkê'd keyan dê xo ra, cayan dê karan dê xo ra arêdeyay.

Zey Êrmeniyan, Zazayan zi nêşa nê halli bancê sêne. Qandê co'y, çend'ık destbera cı ameyê, illa kı tarı dê şew dı, fersend kı kewtê dest, şıyê konwoya ra nêzdi, sıfte qeçê nê şar dê mahsumi esker ra remnayê, merekan dê xo dı, darıstanan dı ew mıxaran dı nımitê.

Bahdo kı wertey vınderyay, inan nê qeçi veti tever; çendanê cı qeçan dê xo ya kerdi wari u resnay; çendanê cı zi day ewladın da keyan dê dewlemendan ew şopê cı kerdi vını.

Mıntıqan dê Zazayan dı, nê vatişê 'donme' u 'donmi' esslê cı Tırkiyê, ew qeçanê Êrmeniyan ê kı na vavılık dıma keyan dê Zazayan dı resayê ew biyê mısıımani inan ifade kenê. Nê yê kı nesıl dê 'donme'yan u 'donmi'yan ra yenê, ê yê ewro coxrafiye dê Zazayan dı biyê inan ra zewi.

Na mesel mesela zu keynek da Êrmeniya çımsur a kı şerefê xo verdê heme çı vinayê. Na keynek zew koç dê Êrmeniyan dı berd bi dudan. *Dudan*, ray da Çêrmug u Şankuş sero, dewa Şankuş 'Yenikoy' ra nêzdi zew biro hezayi yo bêbıno; zu qulê da tari ya kı herayına cı hend dê fek dê zew biri ya, ew erazi dê kereyını mıyan dı nışkê dı vızıyeno merdime ver. Tayn vanê kı bın dê cı dı zew ro yê bın erdi esto, la kes nêzano wuza dı çıçı esto. Rasta cı, kes nêzano kamcin çaxra cı ro aw, herr, si, nebat, hırg tewr ganın şıyo war la no biro bêbın hala ze'k biyo wuni yo.

Nêza no koço çendın bı kı qolaxa'y ramıtê.

O, kıştı 'Ege' ra zew ca ra bı. Zew zabıtê Osmani yo delal bı. Hema kı terfi kerd u bı qolaxa, vecife da bı cı kı koçanê Êrmeniyanê kı çend cayan ra arêdeyayê pêser vera merkezan dê nışanbiyan bıramo.

No koço ey berdê dudan, ninan ra zewê b1. No gurwe ra mahdey c1 qelibiyayê, labırê b1xo emirgêr b1; zanayê k1 serre hewado o do bedel verno, qandê coy, ey çarneçar qebug kerd b1; o do no gurwe ra ancax şopa xo v1ni kerdn a bireyayê. Nay sera qerarê xo da b1; fersend k1 kewt dest o do biremayê welat dê xo; ey do uniforma çekerdayê; herra pêr dê xo bıkarıtayê, zerri da xo ya zuwê bıvinayê; bızevıjyayê ew hızur bıvinayê.

Xasek ra xasek zu keyna ray ra diqetê qolaxa'y ant. Ri yê c1 ze'b ze aşmi. Na keynek hendık xasek bi k1, çeqa k1 çımê c1 kewtê ay germi kewtê zerri da c1. Ney kerdê nêkerdê, nêşayê çımanê xo c1 ra abırno. Weyna nêbeno, hisiyatê xo c1 rê kerd eşkera. Dudan resayen d1, fikrê xo ard ca, keynek ê binan ra abırnê u kerd zu çadır da xısusı.

Rasta c1 no zew heyalê do zor b1...

Dudan ro estışê qelfi roza bin şefağê rew sıfte b1; insan qelfana berdê dudani ser ew qıloznayê cêr. Zewo k1 tede pıranê insanetey esta, nêşayê nê zılmi hewado. Çım akerde merg şıyayen qolay niya. Bêçaran bol cehd kerdê xo dest ra bıreynê; perpızyayê, feryad kerdê, fixanê c1 kerran ra veng dayê!..

Wuniya heftey ravêrdi, ew rozê bêvengi kewt wertey... Bê keyna pêro dudan ro erziyaybi.

Naqor, eskeri xo kerdê hadre k1 roza bin şewrayêri peyser ray kewo.

Keyner ca dê xo ra no zılım temaşe kerd b1. Hırg fina k1 qefley astê dudan guni kewtê zerri da c1, nefret a biyê pır. Aqıbetê pê'r u ma'r da xo, eqrubayan dê xo, zewnbin insanan dê xo çıman dê xo ya di b1. Nay sera roz u şew fıkrıyê bi, qerarê xo da b1; bê inan tamê dınyay do nêbiyayê. Zey şewan dê binan a şew zi qexr a ravêrd...

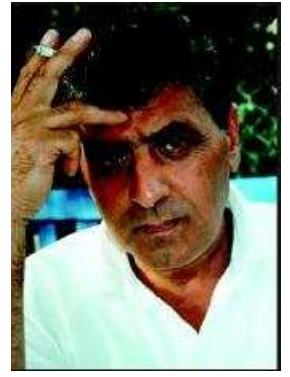
Şefağê rew payan sero bi. Eskerı k1 xo şewray rê kerdê hadıre, nışkê'd, ze'k tir tırımkan ra bıreyo, xo çadır ra kerd tever, vazdê dudani ser. A çeq pêro şaş mendi. Aqıl ame Qolaxa'y serre k1 dıma vazdo, a hında dudani sero bi, ew zew hereket do soyınê heme çi biyayê. Keynek dest kerd k1 nêrê c1 ser, herun d1 vınderdi. Qolaxa'y zuwan rona ay iqna bıkero, labırê ay çımê xo guroti bi; wuni vınderd u qet nêluwê! Qe belki zi ê nêaşnawıtı!..

Nışkê d1, çıman dê şaşmendın dê hemın ver d1, çınay xo xo ra ruçıkna u vırna dudani. Bejna c1 ya vıran altun u mıceveri bın d1 bibi vıni. Zerqi k1 neyayê bejn da c1, ze hêkela 'Afrodit'i yo altunin berqayê. Wextê lewe dê dudani d1 wuni mend, nêluwê. Porê c1 yê qızılı bedenê c1 yo vıran lêstê, hersê c1 ze la ameyê war la xem c1 nêbi. Serrey xo berzayna, çımê xo akerdi u weynê roj dê şewray, solıxê lewê c1 yê bari luway; ze'k duway bıkero... Dıma, bejna c1 çend finı ver u pey d1 zelzelyê. Serre'y xo tada u weynê qolaxa'y; na fina peyın k1 amey pêçım, qolaxa ê çıman dê cêrvınayan bın d1 pelıxiya, çımê xo c1 ra remnay u serre'y xo vıst xo ver. A çeq zu kıştıya bêter kewt kerran miyan. Qolaxa zu fin d1 tıllı b1, çımê xo werzaynay u weyna k1 dudani sero hınad kes çınıyo; gan werd dudani ser...

Keyneka Êrmeni ay xasek pey d1 na qıştı mend, a zi xorı şıyayen d1 pıra pıra qesiyê u nışkê'd bıriyê!..

Nuştoğ İlhami Sertkaya'dı Reportac

ÇIME- *Ma nuştané to nezdi, nezdi takib kené, labré ma wazené to tayn nezdi ra bışınasnu/naskeré. Tı şené, heqdé xo u guranayışé xo sero, maré malumat bîdi.*

İLHAMİ SERTKAYA-Karê mı kılmek:Politiqa u edebiyat o. Edebiyat, se ke şıma ki zanenê, zê xezna hira wa.Ez edebiyat de, serê roman u helbestan gurena.Nê serranê pêyênan de, karê tiyatroyi ki kewt para mı.

ÇIME- *Veri nuştóxé ma nuştané xo ekseriyet Tırki nuşti. Tesiré çiçi to sero bi ki, tıyé nuştané xo Zazakiya nuseni?*

İLHAMİ SERTKAYA-Domantiya mı, zê domamanê welatê ma, ebe asimile u zonê asilimileyi (tırki) vêrd ra. A waxt ke maya mına rebene, kê de zonê ma qesi kerdêne, ma şerm kerdêne. No şerm de, trajediyê şar u kamiya ma est bi ke, ma fam nêkerdê.Ebe no hal, mı be tırki dest kerd politiqayi ra.Çı hêfo ke, serran ra tepya mı fam kerd ke, trajediyo ke maya mı tede ra, projeyê qediyayena şarê ma bi.Mı weş fam kerd ke, ju zon ke bıqediyoye, o şar ki endi qedino.Kultur ,edebiyat, kamiye, tariqe, pêro girêdayê zoniyo.Ebe vatê de bin: ju şar,ebe zonê xo esto.Kamiya ju şari, ebe zon civino.Ju şar baxçe wo, zon awe wa.Awe ke bımıçiqiyo,baxçe poyino,beno wêran.Ebe na fam kerdene, a roje ra nata, seba ke ez endi nêwazena bı bi 'wêran',seba ke ez endi nêwazena destê asimileyanê gewendan de bı bi kay u şanike, mı dest kerd zonê ma ra.

ÇIME- *Heta nika zuwan/zoné ma dı çend kitabé to vecya/vejya?*

İLHAMİ SERTKAYA-Hata nika hirê kitabê mın zonê ma de veciyê.Dı kitabi helbestê,(ebe namê MIN HESRETAN DE MEVRDE MESO u ZERİYA MI TO DE MEND), ju ki roman o (ebe namê KILAMA ŞİLANE.)

ÇIME- *Kitabé toyé ki, no peydi veciya, ey sero şené maré tayn malumat bîdé u tı çend seri kitab dé xo sero gurweyayé.*

İLHAMİ SERTKAYA-Heya, no roman bi.KILAMA ŞİLANE. Qehremanê romani Şilane u Firar o. Şilane domana, vengê xo weşa u zonê ma de kılaman vana. Şona mekteb, a ca de çı waxt ke zonê ma de kılame va, rastê heqeretê malımı bena. Şilane na ecêbiye fam nêkena, her tım endi kılamanê xo dızdi vana. Waxto ke wazena kılame vaco, şona cayê de talde de, cayo ke kes çiniyo,a ca de vengê xo bı şenık vetêne u verba koyan u azmêni sarê xo çarnêne u vatêne. Serri vêrenê ra, na kêneke bena azebe.Rojê dewa xo de rastê ju xorti beno.Xort ilegal o u koran de ro. A şewe

seba Şilane zaf muhım o. A ca dı, pers u ecebiyêke hata nıka zelal nêbi bi, ebe qesi kerdena Firari bi bi zelal. Dıme ra biyeri benê. Dewe u dwiji koç kenê verba zilmê eskeran de. Şilane şona İzmir,barê kêyi vıle de ro. Hesreta welati u belengaziye kewt bi têmeıyan. Heşêna bi ke Firar amo kıştene. Çend serri ra tepya, rojê de demê peroji,aye ra ju têlêfon yêno. Veng,vengê Firariyo. Şilane mabênê hisanê ser u bınde ra. Çımê aye de dilopê hêstıranê şa biyene rışınê. Firar niyame bi kıştene.Se ke têla tarıqa emrê aye, cayê de vısiya bi, rêyna ame bi gırêdayene. Elaqedarê inan, a ca de, ebe nektup u têlêfonaıan devam keno. Hevaltıya mabêne inan de, eşq ca gêno. Ebe hesret u xem u sebir, xiyalê inan beno rast, resenê jumını Paris de.Zewecinê. Şilane kılamanê xo bı zaneye devam kena.Se ke qesasê sed serran inkarciyan de bıgêro,zonê xo mısena,ju kêneka xo yêna dınya, ebe aye endi zonê ma qesi kena.be kêneka xo şona welat.A ca de ju be ju dewan ,koyan,rayan u derheqê şarê ma de zaneyê xo kêneke ra qesi kena.Kêneke welat ra hes kena.Tenya çiyê ra ecêb manena ke domanê ke serranê aye de qey zonê ma zaf nêzanıtêne u qesi nêkerdêne.Maye sebebê na xırabiye cı ra vana.Fiara hina neşıkino şoro welat.Kêneke sebebo ke pi nêşıkino şoro welat a ca de rınd fam kena.Zılım u xederıye fam kena.Şilane endi karê kılamanê xo ana merhaleyê pêniye u qaseta aye vecina.No kıtab ki niya qedino.

Ez şıkına kılmek vaci ke, no roman letê de trajediye emrê şarê ma wo.Eke destê mı de biyamêne, mı zaf wastêne ke ez bıkeri film.

ÇIME- Behdê/pey 1980`ra tepya, roşnberê ma veciyay teber (Diwêlé ğeriba)u başley nuştenda zonê ma kerdi. Ma zanê ki zon/zuwanê madê xeyle kıtabê veciyay. Tı gurweyayêşi roşberandê ma seni vinenê?

İLHAMİ SERTKAYA-Roştibirê ma halê de henên de bi ke, mabênê toz u dumanê tayê çepanê ecêban de, her çıqas ke rastiya şarê ma diyêne ki, muhımatiya kamiye u zonê ma nêdiyêne.No potansiyel ke dıma 1980 de veciya tewer, gıran gıran dınya nas kerd, fıkrıya, herêy bı bo ki, pers u muşgulatê zonê ma u qımetê zoni fam kerd.Ez şıkına vaci, tarıqe de, dolıma verêna ke roştibirê ma, ebe zaneye dest kerdê zonê ma pıro.Bê şık, no çiyê de tarıqiyo.Babeta zonê ma qesi kerdi, zaf peseroki, (şenık) kıtabi veti.Na derheq de çiyıo ke ez lom kena, roştibirê ma, seba ke hina bıne tesirê ideolojiyan de rê, seba karê zonê ma, piya kar kerdene de tayê duriyê.

ÇIME- Ewro(Eyru) zon/zuwandê madı feki peyda biyé, ca bı ca feki péra kewti duri, kes cı babeta(citewr) bıgurweyo ki(karbıkerı), né fekan péra bıyaro nezdi?

İLHAMİ SERTKAYA-Zonê ma dı feki pêyda nêbiyê, ê feki xo ra ver dı ki esti bi. Çiyıo ke ma ra lazım o, nê fekan pêro bıkıme karê xo u ebe na hiratiye, verba standartıye şıme.Kar u zerê xo gereke ma hıra bıgıme.Ne ju fek tewer de bo, ne ki ju fek ser de teng mefıkrıme.Ez heni fıkrına ke, ebe na qeyde, fekan de çekuyê ke zê jumınıyê, ya ki jumını ra nêzdiye, ebe zaneye benê zelal.Çıqas ke bi zelal, handayê piya pê kar anime.

ÇIME- Tı bé zoné ma, çend zon/zuwané xeribi zané?

İLHAMÎ SERTKAYA-EZ Bê zonê ma, Kurmanci,Tırki, Holandkî, Franskî, tayê ki Yunanki zanena.

ÇIME- To vera zoné ma zaf/bol emeg verdo u maré kitab wesi yazi kerdo. Serva zoné ma, wendoxandé peseroké Çime`ré vatena to esto, yan zi merheleyoki zoné ma tedeyo, tı seni vinené?

İLHAMÎ SERTKAYA-Ez peseroke ÇIME'yi ra serkewtene wazena.Derheqê zonê ma de, zê ê peserokanê binê ke xızmeta zonê ma kenê, emegê ÇIME'yi ra ki hurmetê mı esto. Merhalo ke ewro roj, zonê ma tede ro, bê şık zê des serre pêy xırab niyo. Hama ma hina nêrestime merhalê wastena ma. Pers u muşgulatê zonê ma hina zaf o. Ez inam kena ke saya zonzaneyê ma de, saya xızmet u emegê ma pêro piya, roje bı roje derheqê standartize kerdene de ravêr şono.

ÇIME- Zek ma zané tıyé tenya kitabana meşgul nébené, heqdé tiyatrod zi malumat u gurenayışé to esto. Kilmek ra gurenayışé tiyatroye ser zi maré şenê malumat bidé?

İLHAMÎ SERTKAYA- Rast a. Derheqê tiyatroyi de xêli waxto ke ez gurena. Dolıma verêne ebe komê de hevalan asman ra tepya 24 -4 2004 de,senaryo wo ke ebe namê HESRETE mı nusna bi, ma holnada de şuka Den haag de vetime sahne. Zay cayan de veciyayime sahne. Amsterdam, Rotterdam u Berlin de. Gorê zanayê mı, tariqa zonê ma de, no tiyatroye wo verên bi. A roje seba ma zaf muhim bi. A ca de, zerê ma bi bi roşan. Çı ke endi kesi nêşkiyêne vaco zazaki de tiyatroye çino. Zaf ki weş u bı kêf derbaz bi. Dıme ra mı senaryoyê didine ke name DOXTOR LASER bi, nusna seba ju kesi. Mı be xo tenya kay kerd.Amsterdam u Roj tv de mı kay kerd. Nika seba senaryoyê hirine kar kena. Yanê karê mı derheqê tiyatroyi de dewam keno. Kamê ke wazenê, ez amade wa ke bıvecine sahne.

ÇIME- To maré wexté xoyé erciyayi feda kerd, u maré cuwab da, ma zi namedé péseroké Çime`ya toré teşekkür kené.

İLHAMÎ SERTKAYA- Şıma ki weş u war bê.Bımanê weşiye de.

Nikara berxudarbi u biman wesiyéde

Redaksiyoné Cime`ra Ferhat Pak

Dezawo

Aridayueğ: Zaza yaşar, Het: Palı-Çolig

Ina deyr yo deyra zaf ercıyayi wa, çunki ina deyr yo cınêka Xêlunıc mêrdê xu sera vata.. Mêrdê yê/yay hemi zi dezay yê wo/yo, ay ra namê ina deyr dezawo. Dezay yê/yay hukmat heta umo kıştış..

Herkes ina deyr yo qêde vuno, mı z' çahar hebi dê ari. Tay deyrvacı zi êsti deyrun hetı Çolıgi geni çarneni feki xu, derdi kuli ini merdimun ticareto, ini hê mal dunya dıma, ina yo cay dunya dı çınıya, her deyr seni nusıyawa atır weşa merdım nêşkeno keyfi u semedê ticaret bıçarno, deyri ma tarıxi mayi..

Dezawo 1

Di tən' vecyê a lewuno dezawo
dezawo ley, ley dezawo
Di tēni vecyê a lewuno dezê min deza
mehmudo dezawo

Xeber arda Xêlun mıyuno dezawo,
dezawo ley, ley dezawo
Xeber arda Xêlun mıyuno dezê mın
dezawo mehmudo dezawo

Dezey mı mehmud kışıyawo, dezawo,
dezawo ley, ley dezawo
Dezê mı mehmud kışıyawo dezê min
dezawo mehmudo dezawo

Cınazê yı mar' umawo dezawo,
dezawo ley, ley dezawo
Cınazê yı mar' umawo dezê min deza
mehmudo dezawo

Dezawo 2

Dezawo, dezawo, ley, ley dezawo
Dezay mı dezawo, Mehmudo dezawo

Hela g' dezay mı radawo dezawo,
dezawo ley, ley dezawo

Mı paşt u pizê xu tadawo, dezê mı
dezawo, Mehmudo dezawo

Hela g dezay mı radawo dezawo,
dezawo ley, ley dezawo

Zerr u cigêr' xu tadawo, dezê mi
dezawo, Mehmudo dezawo

Zerr u cıger' mı helyawo dezawo,
dezawo ley, ley dezawo
Zerr u cıger' mı helyawo dezê min
deza mehmudo dezawo

Ğerib niko dezê mawo dezawo dezawo
ley, ley dezawo
Ğerib niko dezê mawo dezê min deza
mehmudo dezawo

Ez qırbun mehmud çımsiyawo dezawo
dezawo ley, ley dezawo
Ez qırbun mehmud çımsiyawo dezê
mın deza mehmudo dezawo

Kê mehmud mı şıya rawo dezawo
dezawo ley, ley dezawo
Kê mehmud mı şıya rawo dezê min
deza mehmudo dezawo

Cemsê? hukmat 'adılıyawo, dezawo,
dezawo ley, ley dezawo
Mehmud semêd qaçax tepışıyawo dezê
mı dezawo Mehmudo dezawo
Kerga siya mın u turi vengdawo,
dezawo, dezawo ley, ley dezawo
Cigêr' dezay mı qerifiyawo, dezay mı
dezawo Mehmudo dezawo

Dezawo, dezawo ley, ley dezawo
Dezay mı dezawo Mehmudo dezawo

Dêst' Mehmud day kelepçi ro dezawo,
dezawo ley, ley dezawo
Gîlê dezê mî qesnayo dezay mî
dezawo, Mehmudo dezawo

Rueci dezay mî rueco siyawo dezawo,
dezawo ley, ley dezawo

Dezawo 3

Dezawo, dezawo, dezawo wê dezawo(3)
Dezawo dezawo Mehmudo dezawo

Hela g' deza tu radawo dezawo, deza
Mehmudo dezawo
Hela g' dezay radawo dezawo, deza
Mehmudo dezawo

Ti qê mira ci nêvawo dezawo deza wê
Mehmudo dezawo

Pirdey Pali Pirdo Berzo dezawo dezawo
wê dezawo

Dezawo dezawo deza Mehmud dezawo
Deza Ti si, biyero lezo dezawo dezawo
wê dezawo ?

Sima hê sini biyarin lezo

Tirun Musi ra radawo dezawo dezawo
wê dezawo

Dezawo 4

Dezawo, dezawo wê dezawo dezay mî
dezawo Mehmudo dezawo
Hela g' dezay mî radawo dezawo,
dezawo lo, lo dezawo

Astarê sîbay pa veciyawo dezay mî
dezawo mehmudo dezawo
Qerequêl Suriya qefiliyawo dezawo,
dezawo lo, lo dezawo

Cemsun hukmati radawo dezay mî
dezawo lo, lo dezawo

Tifing' Mehmud niteqawo dezay mî
dezawo ley, ley dezawo
Mî zuna dezay mî kîşiyawo, dezay mî
dezawo, Mehmudo dezawo

Dezawo, dezawo ley, ley dezawo
Dezay mî dezawo Mehmudo dezawo

Afyun qacax dezay mî d' tepisiyawo
dezawo dezawo Mehmudo dezawo

Feqiri kê ma sa rawo dezawo dezawo
wê dezawo

Cipê hukmat 'adiliyawo dezawo dezawo
wê dezawo

Tifing Pali di? teqawo dezawo dezawo
Mehmudo wê dezawo

iviyê mî tira birriyawo dezawo dezawo
wê dezawo

Hiviyê mî tira birriyawo dezawo
dezawo Mehmudo dezawo

Zerrê Dedkeyna vêsawo dezawo
dezawo wê dezawo

Zerrê Dedkeyna vêsawo dezawo
dezawo Mehmudo dezawo

Verni dezay mî bîrnawo dezawo,
dezawo lo, lo dezawo

Afyoni dezay mî tepişiyawo dezay mî
dezawo mehmudo dezawo
Tifing cendîrmun teqawo dezawo,
dezawo lo, lo dezawo

Mî zuna dezay mî kîşiyawo dezay mî
dezawo mehmudo dezawo
Dezawo, dezawo, lo lo dezawo dezay
mî dezawo mehmudo dezawo

Tênayi

Zaza yaşar

Tênayi yo qala,
çik kihun nêbena.
Seserrun ra heta ê(y)ru.

Tı kue bi,
kerra bi ferq nêken.
Yena yo ruc/roec,
kuena tu kışt.

Bişew' (vizêr şund)
Dı hesri mı çımun ra koti
Yo turi.
Yo mırı.

Ems'
Ez pıyore nûştun xu kenu miyun yo
heqbi,
ana vêr bêri d' nuna ru.

Belka tueri beni yo ambaz
Tênayiyê turi, tênayiyê turi

Peli interneti

„Avni Polat” viraziyenu...

www.avnipolat.com

BÊVENGEY- Koyo Berz

Bêvengey teslim biyayena
Xo teslimê neyaran kerdena
Xo rıdayeni u xora dest antena
Xora fek viradayeni u girotena
Neheqey xo şêne antena
Bêvengey ters u tersayena
Xof giroteni u zeri qütifyayena
Xem xo şêne anteni u werdena
Zeriya xo sıst tepıştena
Xo hiç u puç vinayena
Bêvengey, bındestey u koletey
u heme neheqeyan qebul kerdena
Xo hiç u qe çiyê nêdiyayena
Bêvengey hiçey bı xoya ana
u hember neyaran xo hiç kena
Bêvengey u bêveng mendeni
destirmayini rê razi biyayena
Xo kolay kolayan kerdena
Serevdey xo dayeni u werdena
u neheqey rê mil ronayena
Bêvengey kar u barê camêrdey,
Xo nêzanayeney u nêsinasnayeney
u xoroteny niyo u vanê nêbo zi
Eyra vanê kes bêveng nêmano,
bêvengey xo nêno u mil nêrono
Bêvengey vanê karê ma nêbo u ma cıra
tim u tim duri kewê
Hember neheqeyan vengê xo vecê,
vengê xo berz kerê u inan vacê
Rastey u çewteyan bi vengê biyarê zıwan
Bêvengey koreya, kerrey u laleya
Bêveng koro çiyê nêvineno
Kerro çiyê niyaşnaweno
Lalo nêwetano qisey bikero
Tersinoko nêwetano xo bisinasno
Bêveng semedo ki heme çi, heme
neheqeyan qebul keno u anceno xo sêne
bêvengo
Bêveng semedo ki veng nêveceno, hiço,
qe çiyê niyo u çiyêrê nêbeno

ZAZAY PIYA GURWEYAYIŞI RA DURI VINDENÉ

Ferhat Pak

Şaré ma lejo ki, 1920,25,38 kerd bı, ma ey cayéd roné/viradése. Eya tepya/pey ne Şaré ma ne zi ronşberé ma qe rojé, xeyalé xo quwetté xoyé esasi ser nedayo u piyabestinira duri vinderdo, terseyo. Ek ewro şar u ronşberé ma quweté xo ju nékeno ew eyra duri vindeno, illam ju sebebé cı esto. En sebebé do gırd, lejé serbestey da xo vinikerdenra tepiya, xora umudé xo bırırna u fina néwaşt ki, bahsé leji bıyıro xo fek. No hal u weziyeté şardé ma, ronşberandé ma, psikolojik ju sebebo. Qatliam, barkerden, perişaney u reziley, tesiré do gırd şardé ma sero u ronşberandé ma sero bol verda.

Şaré ma ki, é lejan miyand ca gırot bi, yan zi dı bi, zalimey u quwetta Tırkara tersayé u fina néwaştéké inana pé vero şiro. Coka zi tim u tim xurt(genc)andé xoré vaté; „ Hükmat zalımo, eyra duri vinderé, hukmat beno her cı menisé, nişené zi lıngané xo mesayné u ek şıma wazené vini nébé, miyabeyndé xo piyabestina xo rozé verori virazé“. Elbet né qısey bésebeb névajiyo, ilam ju sebebé cı esto. Çıyo ki, mara aseno, rew, rew şaré ma, ronşberé madé xo no psikolojirado néreyno. Ridé né néweşi ra ronşberandé madi cesareté milli zi némendo, waştena xo no psikolojira néşené dınya alemré eşkerekeré u bıyaré meydan.

Ronşberé Zazay politikayé xo esasida şardé xo sero nevirazené, bé xilaf ma vajése, politikaya naylon kené. Né politikand zi, tesiri hereketé Kırdasa u Tırkan esto. Ewro gerilayé Kırdasan u Tırkan mintıkadé Zazayan dı lejé xo kené, labré hukm u quweté Zazayan nébeno ki, né lejiré mudahale bıkeré u vajé leji xo mintıkadé Zazayra teber di, Welat`té xodı bıkeré. Tenya saro bésuc né. éké vané ma roşnberé Zazayané yan zi dersimijané ézi néşené çiyé vajé. Wazené didi, hiri qıse kerdena né leji vindarné, labré kamo didi qısey ina geno qal u mintıkadé mara vijyeno. Ewro erdé ma sero hukmé Kırdas u Tırkan esto, é zey wstenda xo istoré xo erdandé ma sero vazdnené. Nika me vero didi ray esti; ya madé kami(kimlik)da xora duri vinderé yan zi madé tesiré reziley u barbareya Tırkan xo sera cekeeré u rastayane(rastiya) sardé xo sero piyabestina xo virazi. Gerek ma tim u tim né fikran sero bifikriyé u verniya xo akeré. Ek no welat é mayose, gerek, mintıqadé Zazayandi wayiré mintıqa u wayiré heqé ci müdahfa kerden, fina saré Zazayan bo, tebera qes heq u huqde ciré müdahala nékero. Né ek wazené müdahale bıkeré u béré ma ser, kamci millet beno wa bibo, dosté ma niyé dismené mayé, ma ney wuna(henç ina, una) zané. Gerek ma raştayına xo biviné u alemde xeyalira xo duri bancé.

Ewro mayé vinené piyabestina Tırkan, Kırdasan, Filistinijan u Ereban esto, çi é Zazayan çiniyo, Ziyar u duwayana xo kar rayra nésino, gerek ma gorey wexti hereket bıkeré. Ek ma néşe qederdé şaré xo sero, wayérey nékeré u rolé xo kay

nékeré, zuwan u şaré mado, hırg roj odo tayna vinibiyayenra şiro nezdi. Şardé Zazay sero inkaré, inkareyo beno, cayéré lejé meshebi cayéra, karé mintikey xo mudahfa kerden, né werdeno ki, saré ma miyabeyndé xo piyabestina xo virazo.

ROZ ROZÉ PEXÍLEY U NÉWAŞTINEY NİYO

War u wetené Zazay tar u mar biyo, ek ma fina zi, kariyerdé xo dıma şiné u raşytayina şardé xora duri politika bıkerése, raştayé cı, ya madı xırabey esto, yan zi ma serbesteya şardé xo néwazené. Herkeso herkesi ra remmeno u néwazeno piya kar bıkeró, Ek ju/yo sebebé dı cı esto, wa argumanané xo bıyare werte ki, ma bışé é argumanan sero bıgurweyé u cewabéndo objektif bıdı. Ne, ne..veng hes çiniyo, ne cewabo rınd nezi xırab esto u hırg kes kerden da xora memnuno, şikaté/geréy kesi, halé mayé ewroyın ra çiniyo. Dawa Zazay, dawayé do gırd u tarihiyo, ey sero kay u kusat nébeno. Kam tersé cı fıkrıyeno, o xo xapeyneno. Ma ju/yo milleté, kültürel ma esto, zuwan/zoné ma esto, erdé ma esto, tarihé ma esto, labré ewro bındesto, ma wazené Welat u Milleté xo bındesti Şari ra bıreyné/xelas keré: Ek ma no babeta rayra şirése, heqé ma çiniyo ki, ma kesira bıgazinciyé. Qıseyéndé ma verinan esto vané; „TAZI ZORNA ARWÉŞ NÉŞINO“ pılané ma né qısan boş, boş névato, illam ju sebebén dı cı esto ki, vato. Éki, şaré Zazay inkar kené teoriya zuray şardé ma sero virazené u é zurandé xoya gencané ma xo dıma bené ew gencané Zazay millet`ta xoré kené dışmen u ma kamci cemaat kamiya xo ané werte, Kırdasi u Tırkki, né merdiman ané ma verdi ronané, ézi zeydé Zerejana wanéné, qandé/seva/semed dismeneya Zazayan cici yeno nina feka, beserm u edep vané..

Zazayéno, bırayéno, dıha besó, şımado heta çı wext, raşytayina xo bıviné u qandé/serva/semed xo bıxeytiyé. Ek şıma dé peyey bıkeré, peyey şardé xo bıbé, ek şımado zuwani ré wayér bıviyyé, sıfte zuwandé xoré wayir bıviyyé. Ju/yo millet u ronşberé ci heqé xo nésa müdahfa bıkeró, zamano dur u dergdi néseno, heqé jewbina(yewbina) millet müdahfa bıkeró. Şaré Zazay Şarédo gırdó, heqé kesi çinyoki, kamiya cı dıdı, hırı qısana inkar bıkeró. Hele finé bewné, ewro Diyarbekir, Riha(Urfa), Gerger, Bingol, Malatya, Elaziz, Erzincan, Dersim, Sivas, Muş, Bitlis, Siirt, Tatwan, Kars, ew metropolandé Turkiya`dı milliyonana Zaza esto. Na siatra tepiya, wa kes ma sero teoriyi resmi névirazo, ek dostey u piyabiyayen wazenése, békayit u béşert, wa kamiya ma bışılasné u eya tepya mara béré nezdi. Politikayé ewroyındé Tırkan u Kırdasan, wazené tirba Şaré Zazay, fina destandé Şardé Zazayana bıde asanayış. Hırg vaş réçda xo sero ruweno, to vaş réçda cıra cıkerdse, beno wışk u beno dawari`re werdé zımıstani. Ma néwazené kesi sero xırabey dışmişbé u ina sero def u dolabi roné. Ne kalikané ma milleta binan sero xırabey dışmiş biyé nezi ma ewrora pey heqdé kesidi xırabey dışmiş bené.

Felsefeyo ki, Şardé mara mendo, é felsefi miyandi xırabey u inkarey çinyo, herhalde tersé ci bıbiyayése, mado zi zeydi şarandé binan bıresayé cayé.

Weş u war bımané, ÇIME`dı bımané u ma takip bıkeré

HEPIS NÊŞENÊ

Koyo Berz

B1 perana ninê herinayeni
Kes nêşeno inan hepîs kero
Ê tım b1 mına, zerıda mına,
ruwenê, gırd u kılho benê
u herwext xo nişan danê
Ê hisê monê, esir nêbenê,
nêtepşênê u esir nêbenê
Quwetê çiyê, kesi nêbeno
Kes, kes nêşeno, inan mira duri fino
Quwetê kesi nêbeno,
inan b1 perana bıherino
Ê qet mıl nêronanê, qul, kole nêbenê
u xo destan bin nêfinenê
Ê yê, ê hisê minê, zerida mira yenê,
paşti u quwet danê mi
Nêtepşênê, kor niyê, nêbenê,
kerr niyê, kerrey a xo nênanê
Lal, qet, qet niyê, çiçi his kenê vanê
Ti çi zoran ver şanê, çi kemerî dindê
ser, çi işkence bikerê,
fina teslim nêbenê
Zerida mi miyan ra vicênê, qısanê xo
hemını vanê u heme çi danê teber
Cay inan, war u mekanê inan,
miyanê zerida mınno
Ez inan xodi gırd kena,
xo d1 wari kena, u xo di çarnena
Ez inan tım xo d1 bena u fina xo d1
peyser ana
Mi ê xo berdi u ardi, cadê duri u
xeribey siya koti ê b1 mına amey
ê hertım gan danê mi,
mi dinc u xoser verdanê
B1 inana ez payra manen ê cesaret danê
m1, ez zi inan vana, dana teber

Ez şena na juweri vaca, ez heme çıra,
hetta gandê xora şena biba, labirê
hisandê xora nêbena
Ê ki ez kerda nustox, ê ki cesaret da
mi, ê ki ez daya qısey kerdeni,
ê ki ez arda rayda Şardê xoser,
ê ki ez vısta na dawa miyan,
ê ki m1 rê va: Dawada xorê, kameyda
xorê, Şar u Welatê xorê wahêr bıvici,
işte ê nê hisê m1 bi
Ne herineyê, ne roşênê u ne zi hepîs
benê
Bındestini u koletinira hes nêkenê
Eyra tım xo nişan danê
Ez inan tım his kena
hewnandê xo di vinena
u bahdo zi kena xo zeri
kar ana u dana qıse kerdeni
Demo ki, ê hisê mi nêbê
Ez nêşena rayda rastira,
rayda Şardê xora şıra
Hisê m1 tım m1 rê vanê;
T1 noyê, na raya toya u şo rayda xoser
inan verê mi tada, kameyda mi ser,
sareyda mi ser u m1 rê bi sewq
Ê, ê bi rayberê m1, embazê minê ray
Ê nêmirenê, nê herineyênê, kole u
hepîs nêbenê
Ê hisê, hisê minê
D1 zerida mıdı rê, tım tey ruwenê
u kılho benê
Nêwicênê, nêmirenê u hepîs nêbenê
Kole niyê, xoser u serbestê
Çiçi his kenê, ey vanê...

Manga borı

Het: Çermug

Aridayoğ: Roşan Hayig

Cakê beno cakê nêbeno, zew pi, zu may u zu zi keynay cı bena. Xeylê wext rafêreno ceniya nê mêrdeki mîrena. No mêrdek viya, keynay cı zi seykur manena. No mêrdek merdenda ceniya xo sera fina zewzyeno ew na ceniya newi ra zi cîrê dı keyney yenê dinya (weledyenê, Ellay danê). Na dêmarriya na keyner nay qe nêsinena u cîrê tım geyrena mahney kı, hıma xeleteyênda werdi bıvino u hıma pıro do ew cîrê tahda bıkeru. Welhasıl na dêmarri nayrê boll zılm u tahda kena. Wexto kı na nay u keynandê xoya rısena çarri nayrê leteyê, keynandê xorê zi nanê u ruwen u toraqya dana. Wexto kı ninanrê kar dana, ayrê dı qatê keynandê xo dana. Labırê wexto kı yeno werdenı, xoradayenı u geyrayenı ser, ê keynandê xo kena dı qatê nay. Na keyneka neçarı, nêsenena kı hesê xo bıkeru ew tımı dêmarriya xora derbiki wena cı. Na keynek zi xorê dana pıro sına gema mırđiya xo, bı vengaxorê bermena u derdanê xo rıznenena. Mangeyênda ninana borı bena, wexto kı na bermena na manga zi sına çorsmedê ay dı çerena. Rozê nê, dıdı nê, bı hefte u mengana na wına ramnena. Hırgı fina kı na bermena na manga borı yena nay kıst u nayrê vana: „Derdê to çıçıyo, tiya çı mırê nêvana“? Keynek zi bı ra heta ser, çı oxbeto kı ameyo nay serredı, ew tahdaya kı dêmarriya cîrê kena, zu bı zu cîrê rêze kena. Manga borı nayrê vana: „Mebermı! Ewra tepiya ez do pasti bıda to u torê yardım bıkeru“. Dêmarriyer, pesmiya kı daya cı, manga borı a pesmi cawena, keynekı zi kena gındiki u rêsenena. Bı no hesaba na keyneka seykur(öksüz) verdê ê warandê xo kar u barê xo qedinenena. Wexto kı na keynekı verdê ê binan karê xo qedinenena, adır kewno gandê dêmarriyerı, çıkı wexta nêsenena cîrê mahneyê bıvino u pıro do. Na mesela sera, dêmarri dana pıro sına zu pırkekı hetekı u mesela cîrê vana.

Ew vana: „Ezo keynandê xorê kuleyê, ayrê hirê, çıhar kuley dana, aya fina zi verdê keynandê mı pesmiya xo qedinenena. Pikekı vana: Tı qe meraq mekı ew qaxu megi, ez ney torê rew kena hed “. Na dêmarri dana pıro sına keye. Na pırkekı pawıtenı nana keyneker serı, rozê weynena kı çı bewniro, keynekı ronısta manga bora cîrê pesmi cawena aya zi kena gındiki u rêsenena. Na pırkekı xo keyneker nêmisnena u dana pıro sına dêmarriyer het u cîrê pêroy vana. Ew vana: „To qe ferq nêkerdo no dirê roziyo kı qe sîtê manga borı nêkemeyayo? Na vana: E, willı kemeyayo, pırkekı vana: No dirê roziyo manga bora nêçerena coyra sîtê cı kemeyayo, çıkı aya pesmi cawena keynaya zi gındiki kena u rêsenena, qandê coy aya verdê keynandê to qedinenena, uza dı dêmarri verzena u vana: Ezo hendı alef dana manga borı, aya zi maya dısmenin kena ew mêrdedê xorê vana tı do manga borı bıbırnê! Mêrde qebul nêkeno vano, rısqê mayo ay sero ez nêbırnena. Na seni kena seni nêkena no manga borı nêbırneno. Na xo kena nêwes u kewna ca, no vano mîrena zi bımiri ez do manga borı nêbırnena. Na tırrni kena, laki kena seni kena no nêbırneno. Na gêna

nano terqnaye nana qabırxandê xo ser u ew xo akıst nakıst dindena, no nan nay bın dı qırç, qırç qırçeno, ew na vana bew' tı manga borı nêbırrnê ezdo bımıra keyney mı do zi seykur bımanê.

No weyneno tey çare u ray nêvineno, No vano: „Temam, tı memırı ez manga borı bırrnena“. Uza dı na seykur nina asnawena ew sına axur dı manga borı hetekı u bermena, manga borı vana: To xeyro tiya çı bermena?

Keynekı vana: Ê do poxda mı ra to bıbırrnê, ez do çı welı xo serre ro kera u çı nêberma. Manga borı vana: „wa qe mı bıbırrnê, gostê mı torê sirıno inarê tallo, ê nêsenê gostê mı burê, ê do gostê mı bıdê to, ekı tı zi gostê mı wena qe zew estey mı meçekı, wa estey mı nêkemeyê, ew nê estanê mı berı Hayıg dı mergê dı dekı çalê u çaler qapax kı ew êne ra êne bê mı serı, hıma wa kês to nêvino. Nê manga borı bırrnenê u pewzenê kı burê, nê kancun tika(tay)) erzenê xo fekı gost tallo. Wexta mêrde vano: No gost tallo ma ney çekerê sıllı! Na nê gosti nêçekena, nê gosti dana keyneker, keynekı nê gosti wena, labırê estanê cı nêçekena, pêrın arêkena u bena Hayıg dı mergê miyan dı çalê asanena u kena miyan u qapax kena ew êne ra êne yena cı serı, fina kı na yena serı gan dekeyno manga borı u manga borı qatê çına(kınc) dana keynekerı. Boll tayn ravêreno na fina sına serı weynena kı Sıwariyê ini sero vınderdo. Na lez kena kı sıwari cı nêvino, na kewna linci miyan lingê cı linci dı manenê na zor dana xo linganê xo linci ra vezena, labırê postalê(sewlê) cı linci miyan dı manenê, na wını werway(warway) kewna ray u sına. Na wını xaseka, zey asmida pancêsiya. No Sıwari nay vineno sino postalanê cı linci ra vezeno u nay dıma sino kı nay reso nay nezdı ra bıvino u bısilasno. Hıma na keynekı, ney ver dı xo kena vını. Wexto kı Sıwari nay vineno nay sero beno xint, beno esqê nay. Piyê nê Sıwari zi serkarê dew beno. No lazek postalanê nay beno keye u tim weyneno nê postala ra u mıxul weno, nan u aw ra bıriyeno, bê na keyneker mahdenê cı qe çiyê nêwazeno. No piyê ney weyneno kı noyo tim so beno gıdı u hêle ra keyno, Rozê no sino lazdê xo hetekı u cıra pers keno vano: „Lazê mı, to xeyro, tiyê çı hendayê mıxulyenê ew çiyê nêwenê?

Lazek bın ra ser cırê vano, ew vano: Mı keynekê di, ez biya esqê cı, piyê cı vano: A çı kesa?

O vano: Heta ez siya, ay xo mı ver dı kerd vını, hıma mı postalê cı xo dı ardi keye hıma nêzana kama, çı kesa kamcun Dew ra ya, ekı ez ay nêvına ez do kahrandê cı u esqdê cı vera bımıra. Piyê ney postala gêno u Dew bı Dew geyreno, keynanê Dew bı Dew arêkeno pêser u postala keno pay labırê postali zuwer rê zi nêbenê. Rozê no yeno Dewda na keyneker keynanê na Dewer zi arêkeno pêser u postala keno pay zuwer rê zi nêbenê. Na dêmarri a seytaneyda xoya hıma pasnada lıngerda keynerda xora leteyê cıkena, na keyner gêna u sına vera mêrdeki. Wexta kı na keyner bena keyna lengena. No mêrdek vano keynay toya çı lengena?

Na vana: Qe pers mekî, ay postalê xo kerdê vîni, siyê siya cî ling ra, aya coyra lengena. No mêrdek postala beno keno keyner pay, postali nayrê benê. No vano: Iho, mî wêhêra postala di. wexto kî na pasnay keynerda xo cîkena, dikê nay vineno, dik fahm keno kî naya pasnay keynerda xo cîkena kî ê postali cîrê bîbê kî, lazê serkardê Dew keynerda aya bîzewziyo. Zewmbi zi no dik vineno kî nay, keynaya seykur koti dî nîmîta kî kes nay nêvîno, dik sîno ê letey pasner keno perzanandê xo miyan. Wexto kî no postala keno keynerda dêmarriyer pay no dik xo kuweno serkardê dewa u veyndeno: „Î iro iiii, mî kîr u gunê pasay diiii“.

Ew vano: xeberênda mî torê esta, xeberênda mî torê esta. No dik Pasay rê isaret keno, Pasa kewno ney dîm u sîno, dik pasay beno keynerda seykur hetekî u vano keynek enaya. Pasa ,emel nêkeno, uza dî dik perzanandê xo miyan ra letey pasner vezeno u mîsneno pasay, ew hal u medey keyneker ew cîkerdena pasnerda keynerda dêmarri ew oxbeto kî dêmarriyer ardo nay serredî zu bî zu cîrê vano.

Dik vano: gîrweyo kî nay kerdo, aqîlê kesi nêgêno, na cahcuyêna, na bînpiziyêna, xezebêna, çî çî vazê nay ra yeno, ,emel kenê bîkî nêkenê zi mekî mesel unaya, bewni bîcerbnî ekî no letey pasnerda keynerda dêmarriyer niyo, wexta seni wazenê wîni bîkî, wazenê bê serrey mî cîkî. Pasa letey pasner gêno u nano herunda cîya kî tam kipê ciyo u lingda ay ra cîbiyayo. No ageyreno keynerda seykur ser, postala keno seykurer pay kî tam kip u qalîbê ciyo. No kêf keno u kêfa verdî keno bîpero. No Pasa, nîna pêya zewzneno u veyveyêndo wes keno ew nê resene mîrazdê xo. Îstanîka mîna wes hewt koya pey dî bî ze les.

Peli İnternet'i

Said Altun bi a..!

www.saidaltun.com

ACIFINI

Koyo Berz

Adirê zerida xo,
çıla çımandê xo,
acıfını wa kella to werzo
Adirê zerida to tim biveşo u goniya to
bıbelqino
Çıla çımandê to acıkewo,
vernıya to u dormi roşn kero
Rıyê to wa tim kêfın,
huwateyın u nurın bo
Wa hertım sewk bıdo u rıdê awıdı zelal
bo
Adirê zerida to, wa qet, qet hewna
nêşıro
Tım bıbelqo u sewq bido
Acıfını
Adirê zerida to u roşnayıya çımandê,
wa hewna nêşırê
Xover şani inan, wa ê to ver ray pırê
Tı zi inan dımı, sopta inan ra po şo
Demo ki, tı sopa inan bıramê,
o wext tı vını nêbenê, pede nêşınê
u destırmay jewnay nêbenê
sopa inan to fêna roşnayı,
rayda serbestey u xoser biyayeney ser
Demo ki, rıyê to pıruzin, bêkef bo u
nêhuwo
O wext kêfê dışmeni yeno
Demo ki, tı rıyê xo bıçırinê,
bêkêf u tırs kerê
Moraldo zerida to dı
u çımandê to dı nêmano
O wext tı do raya xo
u rayberına xo vını kerê
u sarnayan dımı kewê
Demo ki, hal o halbo,
gırwey to qedêna
Destırmayını, peyeyını u koletını, destpey kena u diha ti nêsenê xo bireynê
Qedêno, o wext heme çi qedêno...

BIRA

Sait Çiya

Nê bıra tı xo nasnêkena
Vana, her çi zon
Dına ki reynon ra
Lıngê to nêresenê hardi
Sarê to cor rao
Berz ra perrena ra
Xebera to çına
Gınena ro çalıke ro

Heya!

Tı her çi zonena
Koê Çinkangi
Sukê Urışi
Karkerê Parişi

Çı hêf ke
Verê pırnıka xo nêvinena
Sarri re rae musnena
Tore se vaji
Tı nêwesa..!

Hona umıdê mı nêbırıyo
İtiqatê mı tore yeno
Xode rınd niade
Destê xo rew bıze
Dına vurına
Binde manena

Qomiş Murat Güneş

xeber omya mari xeber a siya
kerd teng mari temomi dinya

êru sulê ma dı vêndo kerga siya
êru ma ri qılya kuêki piyêru dinya

baxçê daykê ma pêra qılya
bari dinya êru ma ser qeldiya

Şiya ra êru warê bab kaloni ma
perityê omê war ciyer u pişyê ma

çı barêko gıronu e bınd menda
çı halêko zuaru e miyond menda

çı wextêko biyekêsu e tedı menda
çı wextêko biyebextu e biyekes menda

çend domêka bıkiwa e biyekêş kota
çend dewrêko xayinu êru e mılçota

xeber şırawıt a voni vêşo qomiş
komu comyerdu wa bıb daymiş

la cad mı sarı ra vêjya hiş
e cê xuı dı menda oti bihiş

adır no pa zalım qoruciyon
vêşno buêjiyoni çend mêlunon

voni vêşnê gumê kuemyo gumê êş
la ê deston ra qe kêm niyêb yêş

voni vêşê dıjar u guer
mı êru ke sıpê puer

ju xeberêk omi mari
ma êşt bıni yo zalım bari
voni vêşê gumê kalyo warê diyari

la a leşê şıma bıbu bari
Şıma ser ra kêm niyebu qari u zari

mılçıkê şıma serniwu dari
şıma serkuer qari u zari

dinya axret şımari bıbu tari
Şıma rehet nivin ze kuên qebra tari

Şıma buêri eqreb u mari
co ku şıma kêrd ın kari

ruej vêjyên sêr alıngi hêli
helı ruêjdır kotin hemberi

tı onyên dıjari heto
tı vatin eyni serpalo

o yenê miyoni dew
tı mırd nibin pê yo hew

awa serdın bir helıskıjid
qêlê nimruêjid miyoni vêlgid

ma pê wırdyeson wêrdin
ma çırêz pê mırd nibin

la dızık u zıvrık u hezaz
warıd nimonenu ın qesas

wesaronı xemilyên
guelalek, helıskıji, hezaz u dıjar
duyi qomiş şıma ri bıbu jar

xırbê qomiş ser biya berz tijı
sukê bajari mılêtid e biya geji

qomiş dı tij u aşmi eştu
bajari mılêtid mı aqıl eştu

ruej vêjya pê dıjari ra
cwerd onya qomiş ra
onya çê şênayik çinya
va ına milet komta şiya

awır da onya aşm ra
va rê boni dehlê dıjari ra

dıjar pıru bı dari mazyêr
qomiş hına niyebu vızyêr

xeber şırawıt a rı siyon
voni vêşnên piyêru dewon

Şımari çı gêl rueton
In çı kêf kotu şıma zeron

zaf şa mebên
adırug ma vêşnenu
rwej biyeru şıma zi vêşnenu

dewlet zalım a
çinu cı ri qonun u nizom
gıdi gıdi gêl zalımon
tı voni dınya şıma ri bımonu

Ina dınya nimenda sulton slêmonir
qet rêk nimonen a kuitık lêyironır

Şıma kêf kên e zona
e honya şıma ra vona
wesaru ho konuni dıma

êg şefeş berzu tari qalın dıma
Şıma şını kom heta
xuí kên konci quıl ra

ruej yenu şını hona çılê
a ruej şıma vêr hewêd zê ju pêlyê
astwari bıni pêyê
astorını bıni zayê

a ruej astuar ma yi, şımayi pêyê
Şıma gu şaş bıkêr ver pê
a ruej şıma quelay çeltê
ma miyonıway demonçê

Şıma pueşmon bıni
la belê ruej a pêyin a
kerdınê şıma zaf gıron a
xelasiyê şıma tu kêsi çinya
heta kê tıfing ha şıma quel a
xelasi yê faşiston rêk çinya

emser serê hotınê mı qêdya wa
faşisti niverdên e' şiyêr dewê ma

hesrêr dewo kotu mı zer
hesrêr yın bıkuer yın zer

yın zerê mı helesna
yın ciyêr mı pelexna

duê mêrg şıma
mı het çinya
bıcuycên bıvinên
dınya sênina
dınya bı dorya malyez bı çor ya

asnin niya
zerê şıma zi helısyena
e zona a ruej zi yena
la belê şıma zi xuí dır helesnena
sarê şıma zi xuí dır pelexnena

ma koti rıyê hatinehati
ez ın dewr sêni tadi
dorpê mı piyêru kardi
mı dêrdi u kuılı xuí vati
cıngari sêr zerê şıma pati
Şıma çı hına bı mati

07.06.1999

Bistin

Zaza Davası, Ebubekir Pamukçu'nun Mücadelesi ve Biz

Cihat Kar

Geçenlerde, uzun süredir görmediğim bir dostumla bir kütüphanede tesadüfen karşılaştığımda, heyecanla boynuma sarılıp “seni gökte ararken yerde buldum” dedi. Hayrola, nedir, ne oluyor

dediğimde, rahmetli Ebubekir Hoca'nın (nur içinde yatsın) çıkardığı Piya dergisinin tüm sayılarının bende bulunup bulunmadığını sordu. Hepsinin mevcut olduğunu ifade ettiğimde, gözleri alev gibi parladı ve benden kendisinde eksik olan ve bir türlü bulamadığını söylediği bir sayının fotokopisini alması için yardımcı olmamı istedi. Hay hay başım gözüm üstüne dedim ve hangi sayı olduğunu sordum. Piya'nın 6. sayısı dedi. Pekala dedim..

Dostuma, Piya'nın 6. sayısının (Nisan 1989) sadece bir sayfa olan fotokopisini ertesi günü buluşup verdiğimde, gözlerine inanamadı. Tek sayfa mıymış! dedi. Evet dedim, 6. sayı A-4 kağıdı ile tek sayfa ve bu sayının abonelere dağıtıldıktan sonra Piya'nın

Ebubekir Pamukçu

02.04.1946 - 18.07.1991

8. sayısının da son sayfasına konulmuş olduğunu ifade ettim. Sonra bir köşede oturup, Hoca'nın inkarcılara karşı kararlılıkla ve azimle sürdürdüğü mücadelesini konuştuk...

Bu anekdotu buraya aktarmaya neden ihtiyac duyduğumu merak eden Zaza kardeşlerim olabilir düşüncesiyle, bu vesileyle de olsa birkaç hususa onların dikkatlerini çekmek isterim.

Ebubekir Pamukcu, 1985'te Ayre (14 sayı) ile yola çıkıp, Piya (14 sayı) ve Zazaistan (2 sayı) ile dünyevi yaşamının son bulduğu 18 Temmuz 1991 tarihinde aramızdan ayrılıp ebediyete intikaline kadar geçen ömrünün son 5-6 yıllık dönemi içinde, ona ve savunduğu Zaza davasına karşı adeta ittifak yemini etmiş bulunan birtakım karanlık odakların hizmetkarları olmaktan öte bir kıymeti harbiyeleri bulunmayan inkarci şebekelerin bunca saldırılarına, sataşmalarına, iftiralarına ve bilumum insafsızca ve izansızca tezviratlarına karşı tek başına, yılmayarak, dimdik ayakta, kararlı ve onurlu bir duruş sergileyerek, bu kısacık süre içinde 3 dergi (toplam 30 sayı), onlarca makale, basılı bir kitap (Dersim-Zaza Ayaklanması'nın Tarihsel Kökenleri), Zaza dili ve tarihine ilişkin incelemelerini içeren ve henüz

basılmayan birçok çalışmayla, mücadelesini taçlandırdı.

Ebubekir Hoca'nın vefatının üzerinden kocaman 16 yıl geçti. Bu 16 yıllık süreç içinde, onun dava arkadaşları olarak acaba biz ne yaptık? Sadece amatörce bir meşgalenin ürünü olarak Avrupa'da neşredilen ve ülkedeki kitlelere bile doğru dürüst ulaştırılmayan birkaç sayılık birkaç derginin ve birkaç kitabın dışında, övünebileceğimiz, onunla iftihar edebileceğimiz ve herkese gururla gösterebileceğimiz herhangi bir eserimiz var mı ortada? Açıkça söylemek gerekirse, hiç de iç açıcı olmadığını düşündüğüm bu başarısız neticeden hepimiz sorumluyuz. Hepimiz külahlarımızı önümüze koyup nedenlerini düşünmeli ve öncelikle kendimizden başlamak suretiyle bulunduğumuz noktayı sorgulamalıyız.

İmkanları ölçüsünde çaba gösterip dergi çıkaran ve 3-5 sayı sonra maalesef noktayı koyup, "elveda" diyerek bir köşeye çekilen kardeşlerimizin çoğu, Ebubekir Hoca'nın bunca imkansızlıklar içinde dahi, "bir sayfa" bile olsa dergisini çıkarmaya gayret ettiğini ve Zaza davasını müdafaa mücadelesinden zerre kadar taviz vermeyerek, geri adım da atmadığını çok iyi bilmektedirler.

Ebubekir Pamukçu, sözünü ettiğim Piya'nın sadece bir sayfa olan 6. sayısında (Nisan 1989) yer alan "Piya Yıkılmayacak!.." başlıklı yazıda, bazı siyasi grupların Piya'nın önüne koydukları barikatlardan ve derginin

yaşadığı maddi imkansızlıklardan bahsederek şunları yazıyordu:

"İsveç'te devlet yardımı olmaksızın dergi ve gazetelerin yayınlarını sürdürebilmeleri olası değil. Bunu iyi bilen gerici ve oportünistler koalisyonu, Piya'yı susturmak amacıyla devletten yardım alabilmemizi engellemek için her yola başvurmakta ve ne yazık ki başarılı da olabilmektedirler. İsveç'te Türkçe ve Kürtçe yayımlanan tüm dergi ve gazeteler her yıl bu yardımlardan büyük ölçüde yararlanırken, halkımızın biricik dergisi Piya, dört yıldır devletten tek kuruluş yardım alamamaktadır. Acıkca ilan ediyoruz: Burada (İsveç'te) bize karşı olanlar, Zazaların oportünistleri ile Kürtlerin gerici şövenist kesimidir. Onlar bize karşı sürdüregeldikleri çok yönlü saldırılarıyla bizi yıldırmaya çalışıyorlar. Ama biz yılmayacağız! Yılmayacağımız gibi, doğru bildiğimiz yoldan da zerre kadar ödün vermeyeceğiz!

Piya yıkılmayacak! Gerekli olanakları kendimiz yaratıncaya dek yayınımızı bir sayfa olarak sürdüreceğiz. Hatta hatta bu bir sayfalık parayı da bulamazsak, sigara kağıdıyla bile olsa yayınımızı sürdürerek, halkımızla ilgili gerçekleri, Zaza halkının varoluş kavgasına ihanet eden oportünistlerin ve ezilen Kürt halkının onurlu mücadelesine gölge düşüren gerici şövenist gürhununun suratına birer tokat gibi çarpmaya devam edeceğiz.

*Piya
yıkılmayacak*

Bu bir kavgadır. Bu kavga onurlu bir halkın varoluş mücadelesinin kültürel alana yansımalarıdır. Kürt, Türk, Asur, Ermeni ve tüm milliyetlerden demokrat insanları bizimle dayanışmaya çağırıyoruz. Gelin, dergimizin ekonomik sorununun çözümünde bize omuz verin! Sizden bu dayanışmayı gerçekten bekliyoruz. Zazalardan beklediğimiz ise yardım değil, Piya'yla bütünleşmeleridir. Yolumuz Piya'da birleşsin; Piya'da birleşelim; birlikteliğimizi Piya'da pekiştirelim! Piya, halkımızın güçlü sesi, birlikteliğimizin simgesi olsun! Yaşasin Piya!”

Bugün, dergi çıkarma konusunda yeterince gayret gösteremeyen veya imkansızlıklardan bahseden arkadaşlarımızın, Ebubekir Pamukçu'nun 18 yıl önce ortaya koyduğu kararlı duruştan ilham alacaklarını umuyorum.

Evet, kimse kusura bakmasın ama mevcut sonuçtan hepimiz sorumluyuz. Her şeyden önce, 16 yıldan beri aramızda olmayan, Zaza hareketinin öncüsü olarak iftiharla ve gururla yadettiğimiz, anısını mücadelemizin

her safhasında yaşatacağımızı ve onun çizgisini kendimize örnek aldığımızı/alacağımızı söylediğimiz Ebubekir Pamukçu'nun, Zazalara ilişkin dilsel-tarihsel incelemelerini, siyasi, edebi ve folklorik ürünlerini dahi maalesef bir kitap dizisi halinde yayınlayıp, kuşa kurda yem olma tuzakları ile karşı karşıya bulunan Zaza gençlerinin ellerine tutuşturamadık...

İcadi ile birlikte mertliğin de bozulduğu aşikar olan internet alanında, muarızlarımıza laf yetiştirmekle, sloganlar atmamakla, zaman kaybı dışında asla ve kat'a bir yere varılamayacağını idrakinde olarak, Zazaistan bölgesinin de dahil olduğu Ortadoğu'nun dengelerinin alt-üst olma sürecine girdiği bir dönemde, bugün Irak'ta olduğu gibi, yarın bölgemizde yaşanması olası bir kaos ortamında, Zaza halkının ayaklar altında ezilip tarumar olmaması ve kölenin kölesi durumuna gelmemesi için, hiç vakit kaybedilmeden ne yapılması gerekiyorsa bir an önce yapılmalı ve Zaza halkının haklarının dünya kamuoyunun gündemine getirilmesinde gecikilmemelidir!..

Ziyaddin Doğan'ra

"Tı zerrê mina" veciya

www.ziyaddindogan.com

*Ziyaddin Doğan Pali ra wo, Xêlunico, Xêlun
ho bênatê Pali wo Çolig di*

DÜZEN PARTİLERİ ÇÖZÜMÜ SAVAŞTA GÖRÜYÖRLAR(geçen sayıdan devam)

Ferhat Pak

Dersim, Zaza Coğrafyasının Bir Parçasıdır

Geniş anlamda Dersim, ya da Alevi inancına mensup Zazalar'ın yoğunluklu olduğu bölgedir. Diğer bölgelerimizde olduğu gibi, Dersim bölgemizde de, çeşitli dillere mensup (Kürtler, Ermeniler ve Türkler) topluluklar da mevcut ise de, bölgenin ekseriyeti Zazaca konuşanlarla meskundur. Bölge halkı konuştukları dile *Kırmancki* veya *Dımilki* ya da *Dersimce* demektedir. Bu dil sadece bu bölgeyle sınırlı değil.

Zaza yurdunun, ya da Zazaca konuşulan bölgenin sınırları:

Zazalar'ın en kalabalık buldukları iller şunlardır: Diyarbakır, Bingöl, Elazığ, Erzincan, Tunceli.

Zazalar'ın yerleşik buldukları bölgenin hududunu, harita üzerinde şöyle gösterebiliriz:

Urfa'nın Siverek, Adıyaman'ın Gerger, Malatya'nın Pütürge ve Arapkir ilçeleriyle, Sivas'ın Kangal, Hafik, Zara, Suşehri ilçelerinden Erzincan'ın Refahiye'sine uzanır. Kelkit-Bayburt sınırından geçerek, Tercan'ı ve Erzurum'un Hınıs'ını içine Muş'un Varto ilçesini, Bitlis'in Mutki ve kısmen Tatvan ilçelerini, Siirt'in Sason ilçesini bünyesinde toplar, güneyden Diyarbakır'ın Kulp, Lice, Hani, Piran (Dicle), Çermik ilçelerini kapsamına alarak Siverek'te nihayete erer.“ Kaynak: Zaza Gerceği, Dicle-Fırat Yayınları, H. Şelıc).

Bugün Dersim'de Zazaca konuşan halkımızı, sınırlarını çizmeye çalıştığımız diğer bölgedeki, aynı dili konuşan halkımızla ayrışma çabalarının çok eskilere dayandığı bilinmektedir. Özellikle Zazalar'ın son kalesi Dersim, TC tarafından yıkılınca, bölgedeki son direnişi de kırmak ve dağıtmak amacıyla yönelik devlet kaynaklı bir plan proje vardır: Bu da aynı dili konuşan halkımız arasındaki inanç farklılığıdır.

Bu inanç farklılığını kışkırtmak için, devlet tüm kaynaklarını seferber etmiştir ve bunda kısmen başarılı da olsa,

pratikte görülen maksatlarına tamamen ulaşamadıklarıdır.

Halkımızın büyük bir kesimi bu durumun bilincinde oldukları için, özellikle Dersim'e ilişkin genç kuşakların sordukları sorulara „ê ma rayê, Dımiliyê „ diye cevap verirlerdi. Özellikle Siverek, Çermik, Gerger alanında bu söylemler yaygındır. Ne yazık ki, bugün bu halkımızı sırf inanç farklılığından bölme çabaları, ilerencilik, solculuk adına yapıyor. Devleti kat be kat aşan düşmanlık faaliyet ve propagandaları geliştiriliyor. Öyle bir

tablo ortaya konuluyor ki, sanki din farklılıklarını bağrında barındıran tek bölge Zaza bölgesi gibisinden yanlış bir anlayış geliştiriliyor. Dünyada tek inançlı, tek dilli bir ülke yoktur ve iddia edenler art niyetli ve amaçlıdır. Zaza sorunu 1980 sonrası ciddi bir şekilde Ebubekir Pamukçu ve arkadaşları tarafından ele alınınca, meselenin ciddiyetini gören Kürt milliyetçi ve Türkiye Solu çevreleri, bu gelişime karşı alternatif çalışmalar yarattı. Özellikle Ayre-Piya dergilerine karşı, Kürt milliyetçi ve lehçeci vatandaşlarımızın M. Düzgün, Malmisanij ve Hawar Tornêcengi önderliğinde Berhem dergisinin çıkarılması, kesinlikle sıradan ve kendiliğinden geliştirilen bir durum değil. Uzun dönem bu çabalarını sürdürdüler. Fakat pratik yaşam tarihi bir gerçekliğin önünü tıkayamadı ve bir dönem sonra bu yapı içinde özellikle Hawar Tornêcengi arkadaşın Zazalar'ın ayrı bir millet olduğu bilincine ulaşması ve bunlardan kopması Berhem'in yayın yaşamına son vermesini getirdi. Aynı dönemde Têkoşin hareketindeki kadrolar arasında da Zazalar'ın Kürtler'den ayrı bir millet olduğu tezi savunulmaya başladı. Zaten Têkoşin hareketini Dersimli Zazalar oluşturmuşlardı.

Têkoşin hareketinin liderlerinden Seyfi Cengiz Sosyalist İşçi dergisindeki Zaza ayaklanmalarıyla ilgili araştırma yazısıyla da artık bunu pratikte de ortaya koydu.

Ebubekir Pamukçu'ylada ilişki içine giren Seyfi Cengiz ve arkadaşları, o dönemde Dersim ve Zazalar'ın ayrı

olduklarını hiçbir zaman gündeme getirmediler.

Çünkü Ebubekir Pamukçu'nun arşivinde bulunan Seyfi Cengiz'in mektuplaşmalarında böyle bir anlayış görülmemektedir. Zaza milleti ve Zaza dili teması işlenmiştir. Têkoşin geleneğinden gelen arkadaşlar, Ebubekir Pamukçu'nun hastalığında hep yanında oldular, ona manevi destek vermeye çalıştı. Bu arkadaşların tek tek isimlerini vermeye gerek yok, bu böyleydi. Hatta Ebubekir Pamukçu'nun ölümünde ilk arayanın da Seyfi Cengiz ve Alişan Karsan olduğunu belirtelim.

İşte sorunlar bu dönemden sonra başladı. Seyfi Cengiz, yeni bir şeylerin mimari olma uğruna, büyük zorluklarla elde edilen bu muazzam gücü parçalamayı başardı. Bu konudaki uzmanlığını Kürtçülük yaptığı dönemlerde, yine Kürt aydınlarının yazılarında da görmek mümkün. Ve bugün artık, bütün enerjisini Alevi-Sünni karşıtlığı üzerinde yoğunlaştırmakta. Eğer imzalar gerçeği yansıtıyorsa, büyük işler başardığı ortada. Her yapılan büyük işler her zaman doğruluğun belirtisi olarak görülemez.

Sırası gelmişken biraz da Alişan Karsan'dan bahsetmeye çalışalım: Alişan Karsan'ın Zaza sorunuyla tanışması Ayre-Piya gerçeğiyle oldu. Bulunduğu alanlarda bu fikirlerin gelişmesi için büyük çabalar sarfetti. Ebubekir Pamukçu'nun yaşadığı dönemde, hep onunla bereber

*Ayre-Piya
dergilerine
karşı.....*

görünmeye çalıştı. Ama gözden kaçmayan diğer bir gerçeklik ise, Piya geleneği içinde ayrı bir örgütlenmenin çalışmalarını da alttan alta başlatmaktan geri durmadı.

Ebubekir Pamukçu bu çabaların bilincindeydi, ama müdahale etmeyi de doğru bulmuyordu. Herkesin inançları doğrultusunda örgütlenmesine sempatiyle bakıyordu. Bu Alişan Karsan'ın dogal hakkıdır ve kimsenin buna hiçbir itirazı olmaz, ama bizim itirazımız olan Alişan'ın bugünkü Dersimler ve Zazalar şeklindeki köksüz fikirleridir. Yok, arkadaşın böyle fikirleri vardysa, neden o dönemde böyle bir çalışma içine girmedi, neden örgütlenmesini Sünni Zazalar içinde yaptı ve bu çalışmaların yürütebilmesi için Sünni Zazalar'dan ekonomik yardımlar aldı?

Şayet Alişan Karsan daha önceleri böyle bir farklılığın bilincindeydiyse, buna rağmen Sünni Zazalar'dan yardım sağlıyor ve içinde örgütleniyordysa, burada bir yanlışlık ya da bilinçli bir çaba var. Bazı arkadaşların iyi niyetlerine rağmen bana bu çalışmalarda

Kürt Ulusalıcı Hareketler

Misak-ı Millî sınırları olarak bilinen ve bir bölümünde Kürtler'in yoğunluklu olarak yaşadığı ve Kürt ulusalcılarının Kuzey Kürdistan olarak tabir ettikleri bölgelerdeki Kürt hareketlerinin durumlarını kısaca da olsa bilmekte yarar vardır.

Özellikle Osmanlı dönemi ve Mustafa Kemal'in Cumhuriyeti kurma sürecinde,

komplot izleri var gibi gelmektedir. Bu alanda başarılı olamayan Alişan Karsan, Seyfi Cengiz'in elinde duran „Eğri çubuğun“ bir yanındanda o tutarak, ayrı cephelerde oldukları bir izlenim yaratsalar bile, Zazalar'a din esasına göre bölme yolunda kader birliği yaptıkları görülüyor.

Bu ellerine aldıkları „Eğri cubuk“u. doğrultmaya çalışırken, mutlaka bir gün kıracaklardır. Çünkü bu teoriyle bir dönem başarılı olsalar bile, uzun vaadede kazanacak, birlikçi ve özgürlükçü fikirlerdir. Bu talihsiz süreç, ulusal kurtuluş mücadelesi veren bütün halkların tarihinde olmuştur. Ama ulusal hareketler önlerine koydukları uzun vadeli programlarla bu işin de üstesinden geleceklerdir.

Biz Alevisiyle, Sünnisiyle var ise Hıristiyanıyla aynı kökün ve Zaza halkının mensuplarıyız.

Bizim düşlediğimiz Zaza yurdu herkesin, her milliyetin, dinsel inançların kendilerini rahatlıkla ifade edebildiği ve anayasal güvence altına aldındığı bir ülkedir, ya da yaşam şeklidir.

Barzani ve KDP yakınlığı göze çarpmaktadır. Daha doğrusu, Barzani ismi Kürdistan ismiyle bütünleşmişti. Bazan Kürt hareketine Barzaniciler, bazan da KDPciler denildiğini tarihten ve pratikteki halk gerçeğinde görmekteyiz. 1923 kurtuluş savaşının ardından inşa edilen Türkiye Cumhuriyeti'yle birlikte, KDP hayranlığı belli düzeylerde sürse

de, yerini Sosyalist fikirli Kürt hareketlerine bıraktığı görülmektedir. Bu dönemde göze çarpan ve metropollerde üniversitede okuyan Kürt ve Zaza gençliği tarafından oluşturulan DDKO (1969-70) gerçeğidir. DDKO hemen, hemen PKK'nin dışında tüm Kürt hareketlerini bağrında barındırıyordu. DDKO'yu siyasi kadroların yetiştirildiği bir okul olarak görebiliriz. Özellikle bu yapı içerisinde Kürdistan'daki örgütlenme şekli üzerine yapılan tartışmalar, çeşitli Kürt siyasi gruplarının ortaya çıkışını da beraberinde getirdi. Bir dönem sonra TC yargı organlarıncı DDKO hakkında davalar açıldı ve yönetici kadroları tutuklandı. Bu süreci Kürt siyasi yapısının olgunlaştığı ve ilk çekirdek kadrolarının yetiştirildiği bir dönem olarak görmek yerinde olur düşüncesindeyim.

Diğer bir alanda ve Türk sol hareketi içinde oluşan (Ankara) bir Kürt siyasi yapısı daha var: Bu da o dönem UKO'cular, Kürdistanlı devrimciler ve 1978 sonrası PKK ismini alan ve başını Abdullah Öcalan'ın çektiği bir hareketti. Bu hareket çıkış sürecinde yaptıkları eylemlerle, mücadelenin belirleyici gücünün şiddet olduğunu savunmaya başladılar. Hemen hemen kendileri gibi düşünmeyen bütün kurumlara karşı eylemlilik içinde oldular.

DDKO sonrası bu alanlarda yine ortaya çıkan KİP (Kürdistan İşçi Partisi) genellikle DDKD olarak bilinen hareket, Özgürlük Yolu (daha sonra PSKT ismini alan bu hareket), o dönemlerde DHKD olarak bilinen hareket, Rizgarî (ASKDER), Kawa, KDP Bakûr, KUK ve

Têkoşin hareketlerini görmekteyiz. Bu hareketlerin bir kaçının dışında, fikir olarak Çin yanlısı, bir kısmı ise Sovyet yanlısı bir çizgi izliyordu. Bu hareketlerden 1977 sonrası en güçlü hareket DDKD hareketiydi. Hemen hemen bir çok alanda örgütlenme çalışmaları göze çarpmaktaydı. Özellikle Zaza yerleşim birimlerinde güçlü bir örgütlenme sağlamıştır. Bazı alanlarda Zazalar'la ilgili yapılan tartışmalar yine bu hareket tarafından etkisizleştirilmiştir.

Özellikle Zaza yerleşim birimlerine önemli kadrolarını aktaran bu hareket karşısında, kıt kanaat bilgileri ve geçmiş tecrübeleri olmayan yurtseverler daha fazla dayanamayıp, kendilerini bu hareketin saflarında gördüler. Yine bu süreç yoğunluklu bir ayrışma ve tartışma süreciyle doludur. Hemen hemen kendini Kürdistanli hareket olarak gören bütün hareketler arasında zaman zaman çatışmalara dönüşecek tartışmalar yaşanmıştır.

Bu süreçte yine bu çevreler tarafından küçük burjuva ve maceracı hareket olarak ifade edilen PKK'nin yoğunluklu çalışmaları ve yer yer şiddete dayalı eylemleri görülmektedir. Yine bu süreçte yaşanan çatışmalarda bu hareketler arasında bir çok Zaza ve Kürt genci yaşamlarını kaybetmişlerdir. 12 Eylül 1980 darbesiyle birlikte bu hareketler büyük darbeler yedi ve birçok kadroları ya tutuklandı ya da katledildi. Birçok hareket 12 Eylül öncesi kadroların yurtdışına yada Kürdistan'nin sömürge altındaki diğer parçalarına çektiler. PKK hareketi ve önder kadroları bu çıkış sürecini ülkeye taşımak amacıyla yoğun

çalışmalar yaptıkları görülmektedir. Özellikle gerilla tipi bir mücadelenin yaratılması için eğitim kampları oluşturdular. Bir dönem sonrada bir grup gerillanın ülkeye giriş yaparak güçlü bir direniş sergileri görülmektedir. Yukarıda değindiğimiz hareketler yurtdışı sürecinde etkisizleşirken ve ciddi hiçbir eylemleri görülmezken, PKK'nin silahlı eylemlilikleri hem Türkiye'nin hem de dünya kamuoyunun gündemine oturduğu görülmektedir. Her ne kadar söz konusu diğer hareketler de zaman zaman çalışmalar içine girseler bile, ciddi bir örgütlenmeleri söz konusu değildir. Bunların bir çoğu çalışmalarının büyük bir bölümünü PKK karşıtlığı üzerinde yoğunlaştırdıkları göze çarpmaktadır.

Bugün kendini dünya kamuoyunun gündemine oturtmuş bu hareketi (PKK) nasıl değerlendirsek değerlendirelim, Kürtler'in yoğunluklu olarak destekledikleri bir harekettir. Kuzey Kürdistan'ın tek gücü olduğunu söylemenin gerçeğe ters düşmeyeceğini düşünüyorum. Yani, bugün bu alanda TC güçleri ile PKK güçleri arasında bir

savaş vardır. Bölgemizin gerçekliği budur ve biz bunu olduğu gibi kabul etmek zorundayız.

Konuyu Zaza meselesi bağlamında ele alırsak, diğer Kürt hareketlerinde olduğu gibi, PKK'nin de farklı bir görüşü yoktur ve Zazalar'ı ayrı bir millet olarak görmemektedir. Yani, Zaza halkının varlığına ilişkin tek olumlu bir çaba görülemez. Bütün Kürdistan hareketlerin ortak noktaları Zazalar'ın kürtlüğü yönündedir. "Zazaca bir lehçedir" ve Kürdistan özgürleştikten sonra, lehçe olarak tabir ettikleri dillerin bütününden "Kürdî bir dil çıkaracaklar"ı anlayışıdır. Bugün Zaza yurdu Türk ve Kürt güçlerinin kontrolü altındadır ve istedikleri biçimde burada davranabiliyorlar. Özellikle son yıllarda eylemliliklerin bu alanda yoğunlaştırıldığı gözden kaçmamaktadır.

Zaza hareketlerinin güçsüzlüğü bu sürece müdahaleyi engelliyor. Zazalar arasındaki bölgeci zihniyette güçlenmeleri ve olaylar karşısında söz sahibi olmalarını engelliyor.

Türk Sol Ve Sağcı Hareketlerinin Tavrı

Türk Sol hareketinin Kürt, Zaza ve azınlık halklara ilişkin düşünceleri hep inkarcılık olmuştur. TC'nin kuruluş süreci ve bu süreci takip eden yıllarda, Türk sol hareketinin savunduğu tek şey; hakim Türk ulusculuğu ve Misak-ı Millî sınırlarının korunması yönünde olmuştur. Sürekli gündeme getirdikleri bağımsız Türkiye sloganının altında yatan gerçeklik, Türk ulus hakimiyetine dayanan bir anlayıştır. Dolayısıyla da bu

hareketler, diğer ulus ve azınlıkların kendi sorunlarını bağımsız örgütlenmeleriyle dile getirmelerine hep olumsuz yaklaşmış ve bu girişimlerin dış kaynaklı olduğu resmi tezleri sürekli tekrarlamışlardır. Bölgede zaman zaman ulusal hakların elde edilmesi uğruna ayaklanma girişiminde bulunan Kürt, Zaza, Ermeni, Laz, Süryani halklarına karşı sürekli resmi ideolojinin savunuculuğunu yapmışlardır. Özellikle

bazı bölgelerdeki çeliskileri iyi değerlendiren sol hareket, Türk olmayan unsurların asimile edilmesinde büyük rol oynamışlardır. Kamuoyunun yakinen bildiği bu konuyu uzatmadan, özet olarak ifade etmek gerekirse: Türk sol hareketi Kemalizmin ve Misak-ı

Türk Sağcılar

Türk sağcılarını sol hareketin tersine, sürekli ulus ve azınlıklara karşı düşmanlık ve savaş içinde olmuşlardır. Türk sağcılarını, Türkiye’de Türkler’den başka hiçbir milletin olmadığını, kayıtsız şartsız herkesin Türklük ülküsünü kabul etmeleri gerektiğini kabul eder. Bu fikirleri paylaşmayan insanlar ve gruplar, “vatan haini ve kansız”dır gibi, ırkçı, faşist düşüncelerin mimarlarıdır. Bunların dincisinin de, faşistin de birleştiği tek nokta Türk milliyetçiliğidir. Bunlar ayrı ayrı düşünceler gibi görünseler bile, öz itibarıyla devlet kaynaklıdır. Ordu, devlet ve sağcılar, ulusalci Türk milliyetçi cephede ve aynı saftadırlar. Zaman zaman bu yapılar içinden cılız da olsa çıkan, eşitlik ve ortak yaşam gibi söylemlere rağmen, ordunun ufak bir mesajıyla, yerini yine ortak paydaya bırakmaktadır. Yani, ister MHP, ister AKP, ister DP ya da sosyal demokrat olarak görünmek isteyen, CHP, DSP, İP gibi partilerin, ulus ve ulusal azınlıklara ilişkin doğru bir tavir geliştirmeleri, eşyanın tabiatına aykırıdır.

Sonuç olarak iki şıkta ele aldığımız yapılarla Türkiye olarak tabir edilen coğrafyada eşitlik ve özgürlüklerin yakalanması zor görülüyor. Bu yapıların diller ve inançlar üzerine fikirleri hep

Millî’nin savunucusudur. Her ne kadar TİKKO, DEV-SOL, TKP, TDKP gibi sol hareketler, ulusların kaderlerini tayin ilkesini kendilerine program etmişlerse bile, kendi ülkelerindeki ulus ve azınlıkların taleplerine karşıdırlar.

inkarcılık olmuştur. Yani, bugünkü yapısıyla hiçbir şeyin özgür olduğunu söyleyemeyiz. Ne diller, ne de dinler özgürdür. Hakim sınıflar hepsine ölçüleri kendi elleriyle vermektedirler. Yani, bu topraklarda köklü dönüşümler yine köklü hesaplaşmalarla olacaktır. Dünden bugüne görebildiğimiz tek gerçekliğin bu olduğu biçimindedir. Yıllardır yaşanan acılı ve kanlı sürece rağmen, bu düşünce sahiplerinde, ileriye görebilen, savaş sürecini ortadan kaldırabilecek yaklaşımların olmadığı gerçeğidir. Hapishanelerde, köylerde, şehirlerde, sınır boylarında, dağlarda dökülen kanlara ve göz yaşlarına rağmen, bunların savaş dışından başka bir alternatifi savunmadıkları açıkça görülmektedir.

Bu görülen tabloyla özgürlükçü ve eşitlikçi fikirleri savunanlar zor bir görevle karşı karşıyadırlar. Artık bu olumsuz süreci tersine çevirmek için inkarcılıktan, sövenizmden uzak, tüm kitleleri kucaklayan, tüm ulus ve azınlıkların eşitlik haklarını savunan bir yapı etrafında birleşmek bir zorunluluktur.

Salt kendi çıkarlarını programlaştıranlar ve kendi dışındaki oluşumları inkar eden yapılar, özgürlükleri yakalayamayacakları

gibi, süreç içinde kendi halkına da kötülük ve zulüm getirdiklerini görecektir.

Biz Zaza yurtseverler ve aydınları, gücü ve oranı ne olursa olsun, hiçbir halkın varlığını inkar eden politikaların savunucusu olmayacağız. Çünkü özgürlüğün sınırlarını dar çerçeve içine mahkum etmek, özgürlüklere düşmanlık etmektir. Bu topraklarda Alevisi, Sünnisi, Yezidisi, Hıristiyanı, Ateisti; Zazası, Kürdü, Ermenisi, Türkü, Lazı, Süryanisi, Gürcüsü, Arabı vs. aynı haklara sahip

olması bir zorunluluktur. Yani bir yapı oluşturulurken, plan proje kadar, yapıyı inşa edenlerin koyacakları harç ve taşlar da önemlidir. Bunlardan birinin eksik olması, herhangi bir sarsıntıda kolayca yerle bir olması sonucunu getirecektir ki, birçoklarımız emeklerimizle birlikte bu yanlış yapılanmanın altında kalacağız. Öyleyse yanlış projeleri bir yana bırakarak, ortak olarak üreteceğimiz projeler etrafında birleşelim. Düzen partileri çözümü savaşta görüyor.

NO HALÉ WELATIYO

Zerweş Serhad 10. 1999

Seré koyo, serd u puko
Vewr varena, érd cemdiyayo
Taquet çiniyo, no çı halo
Feqir u seykur né
Ağ lı caro, wağ lı mı caro....

Verg zureno, kutiki lawené
Cın u cınawırri kurené
Gırd u werdi, ma qirené
Raya serdar`a pawené
Ağ lı mı caro, wağ lı mı caro....

Ĝetay gunay, pérın esto
Kemaneya, zerri lerzena.
Reziley u rı siyayey`ya
Déri kena, ez Dımliya....
Ağ lı mı caro, wağ lı mı caro....

Dahka seré ĝo né giroto
Kelevenga Welat rot`o
Bewni verni qeyam amé
Qe mebermé, may u wayé
Ağ lı mı caro, wağ lı mı caro....

Şar Welati talan keno
War u Wetteno naleno
Ĝerib ameyo, veşneno
Séwi u seykur bermeno.
Ağ lı mı caro, wağ lı mı caro....

Zalimi zılmé ĝo kené
Arédané wené u bené.
Kami resené veşnené
Derbıkana, kuncyenené
Ağ lı mı caro, wağ lı mı caro...

Nataşa

-I-

Necati Siyahkan *Tirki ra Çarnayox*: **Faruk İremet**

Senin k1
ju xezalı (*ceylan*)
b1 zeri ra veşeno

qandê leyrê xü yê
dırbetını
U senin k1
kêynekedâ Teksasıjı
merdey Almanya
İstanbulı dı gêyreno se
İşte uni...

Zine* c1 sıpe
ju estorı serı dı
Bêk1 vaca şan
vaca roc
Bêk1 vındera isrét
bikera
vaz daya
Ze delxay dengızı har
B1 kêfa har biya

Her vılı k1, tı boy kerd
b1
Pel pel
Her érd k1 tı pay kerd b1
ıngışt ıngışt
gêyraya
Rocê ez zi bıvıcıya
teber, to bıgêyra
Nataşa!

Dınya k1 mı to vını kerd
Nêwazena to wucadı
bıvına
Rayê k1 tı ser ra ravêrd
b1
éyneyê héme ê rayı mı
serdim ke

Serê ê qünciki k1
mı héme şaran ra
virê** xü nımna b1
ina ra mı estarey vıraşti
U ina mı
Dınya k1 tı nêsinasnenê
B1 asmênê êya dar kerdı

Vacı k1
Sedserı (*ésırê*) viz u
şeşını dı
Merih dı
Yan zi
Sedserı hiris u héyıştını
dı
Uranus dı
Yan zi
Cıxızo k1 nameyê c1
wexto
Ser êy dı noxteyê do X
O k1, sere her koşey ra
Mı ante vetê teber
B1 destandê xü ya
asmêndê c1 rê
B1 lep lep
Estarey k1 mı darda
kerd b1
Ma o dınya dı rê.

Ucanan dı
Dezgey meyxanenan dı
Zerida dırbetınan k1
Ze mumı veşayê
Ne zi lejê vêşananê
mêhley
sere rut u ling bêsevılı
u ne zi
lejê insananê
guni vêşanan..

Ser her koşe dı ju ini
U héme iniyan ra
Gür güra awı b1
U awi ser dı
B1 ju fekra
Zekı gınday*** hêrirını
pêçayê
Kêynekedê k1 dêri kenê..

Ne Neron
Ne Sezar
Ne Hitler
Ne Mussolini
Ne Hiroşima
Na-ta-şa
Dınya newın dıma
ê desını dı
En peynêyında
Lejê bırayan
Dınyayêda wunasino k1
Ne dıwês (12)
hawariyda ê İsay
Ne xalifada ê
Mihêhemdi çıharın
Nêşa pêra abırna
Nêşa pêra abırno
Ka no çi
Yeno çı méne...

-II-

Héme şewqi cıvinay
B1 ju ju
Héme piyaran rê
Qıfılı day pıro
Tiji hêpıs kerdı
U to
Hêpısê cüwayışi kerdı
Peyniyê tariyeyda
estarey.

Tı ki
 Gülêda xasek
 Salonanê zırtabozandê
 birjuwayan
 Xemılneyê
 U qedemey proleteran
 ra
 Ju kedox (*emekçi*)
 Eger tı bıwazê
 Qandê to héme mumi
 Ju bı ju
 Acıfêno
 Qıfıl pırodaye piyaran
 ra
 Şeno
 Gür gür awı biro
 Mêyxaney
 aqwariyuman dı
 Qandê çımê to yê yaşılê
 héqıqan rê
 Şiiri waneyenê
 U téhtan**** dı
 Merdım dêri keno
 Porê to yê zerdını
 (*altun*) rê

Ez
 Dipçıgandê cendırmey
 kı
 Meydanan dı werışt bı
 pay
 Küçeyê cı kı
 boyê merde u baruti
 dısıkyaya bi cıya
 ju şanê payızı dı
 bı vengê hire güleye
 ameya dınya.
 Qandê to
 Tıxtor – nêweş bewnox
 Ebe – hemşire
 Yan zi aw u nan
 Çıçıyo se

Qandê mı zi
 Kürsi u merdenı
 Barıt u adırı
 Yan lej
 O yo
 U rocê mınno kı bêlej
 ravêreno bêtamo.

Qanunanê ma dı
 Mêyxaney
 aqwariyuman dı
 Qandê çımê yaşılê
 héqıqan rê
 Dêri kerdenı cınyo
 Ma rewnayo hélêyna
 Zerida ma yê qüşxaney
 polay dı
 Çımandê kêynekanê
 Lıng lêyri

Qanunê ma dı
 Qıfıl prodaye
 Kêberandê yasaxan
 Şıknayen çınyo
 Akerdenı esto
 Awı
 Gürgür
 Rıjnayenı esto
 U héme insanan
 Ze insan cüwnayış esto.
 Qanunanê ma dı
 Guni
 Barut
 Adır
 Merg
 Çınyo
 O do nêbo
 Serbestey u bıratey
 esto.

U bıfıkrı kı
 To

Peyniyê estaran dı
 Cüwayeni rê méhkum
 kerdi
 U tı do
 Nêzanê ka siyah çendı
 siyah
 U sıpe çendı sıpe yo
 Bê kı bıvinê tı do
 bımirê
 Hélbuki ez
 Roşnayeyda tıjı di
 Ez zana ka tıjı koti dı
 hépıs o.
 Hazır bı
 Ordi ordi
 Lejker lejker
 Ju bı ju Yena.

No
 Cor ra to rê
 emrê mı niyo

U ne zi
 Lıngandê to veri dı
 bermayen
 u ne zi yarametey
 waštenê mınno
 No
 Sereyê mıl nêronaye
 Yani tarixê
 Pazuy çewt nêbiyaye yê
 Emro kı kes nêşeno
 vınderno.

- **zine:** zênê estoran
- **vir** [viri ardenı] :
ğeyal kerdene
- **gında:** gındelıka rêsi
- **téht:** gırawe

ZAZA – TV PROJESİ

Yokolmakla yüz yüze olan Zaza halkının varlığı ancak yaşatacakları ve koruyacakları dili Zazaca'yla mümkündür. Çünkü artık Zazaca ailelerimizde, düğünlerimizde, misafirliklerimizde, konserlerimizde konuşulmamaktadır. Halkımızın geniş kesimi bu vahim durumun bilincinde bile değil, farkında bile değil.

İşte Zaza-TV projesi bu zaruri hedef için, bu duruma dur diyebilmek için, Zazaca'yı yaşatmak için atılan bir adımdır. Zaza halkı, varlığını sürdürebilmesi için diğer dillerin yanısıra ağırlıkta Zazaca yayın yapacak bir televizyon kanalına ihtiyaç vardır. Bu artık bir mecburiyettir.

Bu fikir sonucunda çeşitli uydu şirketleriyle yaptığımız yazışmalar, telefon görüşmeleri ve birebir bu şirketlerle masaya oturulup görüşmeler yapıldı.

Bu görüşmelerden sonra; bir televizyon kanalı için gereken araçların tekliflerini istedik ve genel bir bilgidен sonra aylık ve yıllık maliyetini belirledik.

Zaza-TV hakkında halkımızla Almanya'nın Stuttgart, Mainz, Rüsselsheim, Wetzlar, Duisburg ve Almanya'nın daha bir kaç şehirlerinde 10 saat üzerinde röportajlar yaptık. Halkımızın Zaza - TV hakkında duygu ve düşüncelerini öğrendik ve o röportajlardan 100 dakika civarında bir film hazırladık.

Zaza – TV'ye ulaşmak için maddi temeli oluşturacağımız nedenleri/gerekçeleri belirledik.

Zaza-TV için bir Zaza dili ve Kültür Vakfı olması için hukuksal çalışma kararı alındı ve bu yönde çalışma başladı.

Bu ayrıntılı bilgilerimizle esnafımızı, işverenimizi, akademisyenlerimizi ve halkımızı bilgilendirmek için Almanya'nın çeşitli illerinde, kısmende Avrupa'nın bazı şehirlerinde toplantılar düzenliyoruz.

Yaptığımız röportajlardan yapılan film ve hazırladığımız Zaza-TV projesinin tenitımını sürdürmekteyiz. Yine Zaza-TV proje gurubu halkımızın her kesiminden insanlarımızdan meydana gelmiştir ve çalışmalarını bu şekilde sürdürmektedir.

Halkımıza „ZAZA – TV DESTEKLEME ÇAĞRISI” adında bir çağrı metni hazırlanıp Dersim Avrupa festivalinde kısmi şekilde dağıtıldı. Yine bu metni var olan Zaza internet sayfalarına asıldı. Bu el ilanı toplantılarda misafirlere verilmektedir. Ayrıca **Zaza-TV.com** sayfası açılmıştır. Bu çağrı ve çeşitli bilgiler bu sitede bulunmaktadır.

Şimdiye kadar yaptığımız toplantılar sırasıyla:

14.04.07 tarihinde Bad Soden/ Frankfurt,

17.06.07 Berlin'de,

02.09.07 Wuppertal'da,
07.10.07 Mannheim'da,
20.10.07 Basel, İsviçre'de.

ZAZA-TV projesini tanıtma amacıyla toplantılarımız çeşitli şehirlerde sürecektir. Bu yönde toplantı düzenlemek isteyen dostlar bizimle ilişkiye geçebilirler ve bu yönde çalışmalara destek sunmalarını bekliyoruz. Zaza-TV gerçekleştiğinde hepimiz kazanacağız.

ZAZA – TV proje çalışmalarını, maliyetini ve adım adım hedefe ulaşmanın bilgilerini bu toplantılarda halkımıza sunuyoruz ve açıklıyoruz.

Saygılarımızla halkımıza duyurulur.

ZAZA – TV Komitesi adına: Haydar Şahin

ZIMISTAN

Fexri Xozik

Payiz qedya ma havile nekerd
Quté qeçça maré biyo derd

Rocé serdi şewé dergi ma vero
Kes nézano felekto mara ké bero

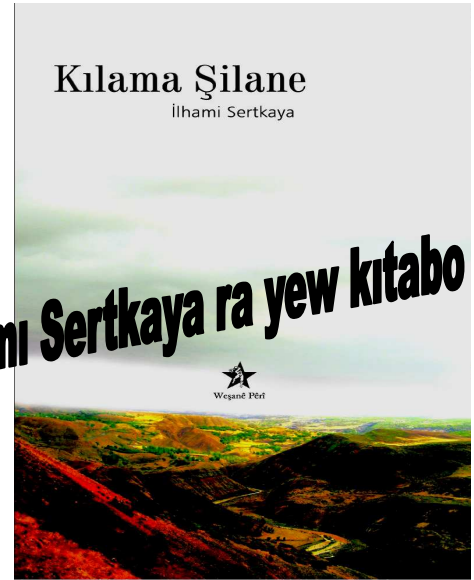
Çahar keney, hiré laci koley to
Maymi kuta,pimi cadi meyito

xerclıx çinyo aslix çinyo deyn bolo
Koli çinyo komir çinyo serd bolo

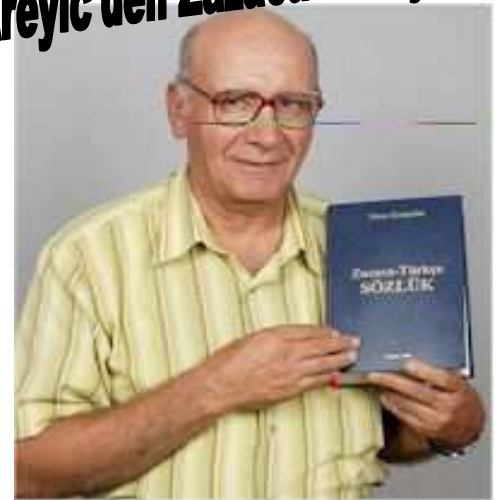
Serré niyo didi niyo panc niyo
Allay çiré maré no rewa diyo

Tesla mi kewt, raxatey çinya ebed
Heq taalay dayo, cezayé ma müebbed

İlhamı Sertkaya ra yew kıtabo newe

Musa Areyic'den Zazaca-Türkçe Sözlük

(Zazaca TV) Vizyonumuz:

Herkesin, her zaman, her yerden kolaylıkla ulaşabileceği şeffaf, verimli ve Kullanımı kolay, erişimi hızlı, güvenilir, sürekli ve sağlam "Online Zazaca TV " yapısının oluşumuna katkı sağlayarak Halkımızın "Kültürel gelişmeye" ' geçiş sürecini hızlandırmak için: "24 saat - 7 gün hizmet" verecek "halk için var olan Zazaca Vate TV" Halk arasında etkin bir iletişim ve işbirliği kavramının yerleşmesini sağlamak.

Vate TV ekip çalışmasına inanan, dürüst-açık iletişim felsefesi ile hareket edecek insan kaynağının, hedeflere ulaşabilmede en önemli unsur olduğunun bilinciyle çalışmalarına başlamıştır. (VateTV) www.radiovate.com'un Bir yan kuruluşudur. Merkezi İsvec Stockholm'da bulunmaktadır.

Vate TV Dünyada en gelişmiş Stream Bandwidth İnternet gelişim teknolojisinden faydalanarak Canlı dijital yayın yapacak bugüne kadar hiç bir yerel ve Genel TV nin sahip olamadığı Teknolojiye ilk defa VateTV ev sahipliği yapacak ve Stream Kapasitemiz 2500 ile 3500 kbits ölçeklerinde gerçekleşmesi beklenmektedir yanı sıra Sunucularımızın Danimarkanın Kopenhagen Şehrindeki SurfTown A/S Şirketinin güvenli lokallerinde barındırılacaktır ,Bu demek oluyor ki uydudan alamadığınız şeffaf görüntü ve kaliteyi Vate TV nin Hazırladığı Zaza Kültürel,folklorik,Dil gelişimi Projesi ekseninde Online üzerinden alacaksınız.

Proje Hakkında Bilgi almak istiyorsanız Aşağıdaki E-posta adresimizden bilgi alabilirsiniz.

Abraham Çelikkol
(C.A.A)

Proje Geliştirme
Sorumlusu

Thomas Beckar (T.B.U)

IT-Information Teknik
Sorumlusu

www.vateTv.com

E-Post:

proje@vatetv.com